

Erhart, Adolf

Sloveso

In: Erhart, Adolf. *Struktura indoíránských jazyků*. Vyd. 1. V Brně: Univerzita J.E. Purkyně, 1980, pp. 137-185

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/121502>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

VI. SLOVESO

6 Zřetelná sémantická hranice mezi oběma základními slovními druhy — jménem a slovesem — v indoíránských j. neexistuje: sémémům kategorií „děj“, „stav“ apod. odpovídají jak slovesné, tak i jmenné lexémy. To se odráží i v oblasti syntaxe: jako predikát fungují zhusta (v kl. sanskrtu více než v kterémkoli jiném ide. jazyce) jmenné tvary. Sloveso se liší od jména především uplatněním jiných gramatických kategorií a v souvislosti s tím i odlišnou (složitější) strukturou tvarů, zejména finitních.

61 Slovesné kategorie jsou tyto: čas, způsob, diateze a osoba (osoba-číslo). — Kategorie času zahrnovala v indoíráňštině tyto gramémy: přezens (ps.), imperfektum (impf.), aorist (aor.), perfektum (pf.), pluskvamperfektum (plsqpf.) a futurum (fut.). Všechny tyto formy nacházíme v av. a véd. (o stpers. stavu lze z dochovaných forem těžko dělat závěry). V kl. sanskrtu chybí plsqpf., zato je tu navíc tzv. kondicionál (préteritum fut. — ve véd. je doložen jedinou formou). O významových rozdílech mezi jednotlivými minulými časy v ii. lze zhruba říci, že impf. označovalo minulý děj nedokonavý (trvací, opětovací), aorist minulý děj dokonavý, perfektum pak stav vyplývající z ukončeného minulého děje. Tato situace je ještě do značné míry uchována v av. (pokud lze s nevelkého počtu dochovaných forem soudit), kdežto ve véd. podlehla podstatným změnám: aorist zpravidla označuje nedávnou minulost (událost, jež proběhla a je ještě v živé paměti), imperfektum naproti tomu vzdálenější minulost. Perfektum má nezřídka ještě původní rezultativní význam (minulý děj pokračující ve svých důsledcích v přítomnosti), jindy označuje prostě ukončený minulý děj apod. V kl. sanskrtu není mezi minulými časy zřetelný významový rozdíl (aoristu se užívá jen zřídka); častěji než minulé časy slouží ostatně k označení minulého děje jiné prostředky (§§ 831, 84).

611 Kategorie způsobu (modu) zahrnovala v indoíráňštině indikativ (ind.), injunktiv (inj. — ?), konjunktiv (konj.), optativ (opt.) a imperativ (imper.). Tento stav je v avestě, ve véd. je navíc ještě prekativ (prek.), v kl. sanskrtu je vedle prekativu navíc ještě kondicionál (co do formy patříící do kategorie času — § 61), chybí však konjunktiv. Podstatou kategorie modu je gramatické vyjádření postoje (a)

k obsahu vlastního sdělení a (b) k jeho adresátu. Obsah jednotlivých modálních gramémů v sti. lze charakterizovat přibližně takto:

	a	b
indikativ	skutečnost	oznamování
iajunktiv	skutečnost	vybízení
konjunktiv	možnost	vybízení
optativ	možnost	přání
prekativ	skutečnost?	přání
imperativ	skutečnost	rozkaz
kondicionál	neskutečnost	oznamování

Významové rozdíly mezi jednotlivými modálními formami jsou nevelké, mnohdy takřka neznatelné: injunktiv a konjunktiv konkurují futuru, jindy zase imperativu nebo optativu. Srovn. dále § 665. Zhruba stejný stav je v avestě.

612 Kategorie dia teze (slovesného rodu) zahrnovala v indoíráňštině tři gramémy: aktivum (akt.), medium (med.) a pasívum (pas.). Medium označovalo děj, jehož výsledek se přímo dotýká subjektu, děj, na němž je jeho subjekt zainteresován, a proto jej vykonává s obzvláštním úsilím (dynamické med.) apod.; neoznačovalo původně děj pasívní nebo reflexívní. Tento stav je do značné míry uchován v sti.: *pačati* (akt.) ‚vaří (pro kohokoli)‘ — *pačate* (med.) ‚vaří si‘, *yažati* ‚obětuje (např. kněz zvíře přivedené obětníkem)‘ — *yažate* ‚obětuje (obětník sám za sebe)‘ apod. Tento nevelký významový rozdíl se někdy úplně stírá: aktivních a mediálních forem jednoho slovesa se užívá bez znatelného významového rozdílu, příp. se od některých temporálních kmenů tvoří jen tvary mediální nebo aktivní (srovn. lat. deponentia!). Jindy je zase významový rozdíl mezi akt. a med. výraznější — akt. má význam tranzitivní, medium intransitivní (*vahati* ‚veze‘ — *vahate* ‚jede‘). Od intransitiva není daleko k pasívu (§ 641): mediálních forem aor., pf. a fut. se nezřídka užívá ve funkci pasíva. Poměrně zřídka mají mediální formy význam reflexívní (srovn. § 513). — Častější je pasívní a reflexívní užívání media v avestě.

613 Kategorie osoby (osoby-čísla, ale o čísla lze vlastně mluvit jen v 3. osobě) zahrnuje v ii. jazycích devět gramémů: 1. sg., 2. sg., 3. sg., 1. pl., 2. pl., 3. pl., 1. du., 2. du., 3. du. O duálních formách platí v podstatě to, co bylo řečeno v § 32.

62 Jak už bylo uvedeno v §§ 213, 22, jsou ii. verbální lexémy dvojího druhu: primární slovesa a sekundární (odvozená) slovesa. V prvním případě odpovídá lexému kořen (§§ 221n.; ve formě kořenů bývají také sti. slovesa uváděna ve slovnících), v druhém kmen (srovn. dále §§ 64n.). Část konkrétních slovesných tvarů se tvoří přímo od kořene (některá slovesná jména a adverbia, sti. prekativ aj.), většina však od tzv. temporálních kmenů ($L_v + G_t$ — G_t se realizuje buď jako zvláštní

sufix nebo jako $\emptyset$). Od temporálních kmenů se tvoří jednak část slovesných jmen (§§ 695n.), jednak finitní tvary slovesa, a to buď přímo (indikativní, injunktivní a imperativní formy), nebo od temporálního kmene rozšířeného dále o modální sufix ($L_v + G_t + G_m$ — indikativní formy lze event. interpretovat tak, že se v nich G_m realizuje jako $\emptyset$). Finitní forma slovesa vzniká přidáním osobní přípony, tj. sufixu označujícího spojitě kategorie osoby a diateze, příp. i další kategorie.

621 Označení jednotlivých gramatických kategorií je tudíž v ii. jazycích značně složitě:

Čas je označován (1) samotným kořenem (jeho ablautovou podobou a reduplikací — § 623), zejména v těch případech, kdy se temporální morfém realizuje jako $\emptyset$, (2) temporálním sufixem, (3) osobní příponou (rozdílem mezi tzv. primárními a sekundárními příponami — §§ 66n., zvláštními příponami perfekta), (4) tzv. augmentem (§ 625), (5) vytvářením složených slovesných forem (§§ 6771, 6781).

Způsob je označován (1) modálním sufixem (konj., opt., prek.), (2) osobní příponou (rozdíl ind.: imper.), (3) chyběním augmentu (indikativ impf.: injunktiv apod.).

Diateze je označována (1) osobní příponou, (2) temporálním sufixem (pasívum — § 641).

Osoba (číslo) je označována osobní příponou (spojitě s jinými gramatickými kategoriemi).

622 Jednotlivé morfémy tvořící součást slovesných forem podléhají alternacím, řízeným morfologicky a fonologicky (fonologicky řízené alternace byly popsány už v §§ 226n.). Morfologicky řízené alternaci podléhá především sám kořen: ve spojení s různými temporálními sufixy nabývá různé ablautové podoby (§§ 223n.). Jestliže se temporální morfém realizuje jako $\emptyset$ (v kořenovém ps., perfektu aj.), je alternace kořene řízena přímo osobní příponou (příp. modálním sufixem); v tomto případě se alternace projevuje přímo ve flexi jednotlivých časů (§ 63121 aj.). Morfologicky řízené alternaci (ablautu) podléhají také některé temporální a modální sufixy; je řízena přímo osobní příponou (§§ 672n.).

623 Zvláštní případ kořenové alternace — typický pro slovesnou flexi — představuje tzv. reduplikace. Reduplikace spočívá v opakování začáteční souhlásky kořene s tzv. opěrným vokálem; je několikerého druhu:

6231 Prézentská reduplikace je zpravidla charakterizována opěrným vokálem *i*, u kořenů s *u* se však objevuje stejný vokál *i* v reduplikační slabice; kořeny *dā-*, *dhā-* a *hā-* (sti. podoby!) mají v reduplikační slabice *a*. Začáteční aspiráté kořene odpovídá v reduplikační slabice neaspirovaná souhláska (§ 2362), velární souhláska (a sti. *h*) je vystřídána palátálou. Srovn. § 63122.

6232 Perfektová reduplikace je charakterizována nejčastěji vokálem *a*; kořeny

obsahující *i*, *u* však mívají stejné vokály i v reduplikační slabice. V av. bývá často dlouhé *ā*, *ī*, *ū*. O souhlásce platí totéž, co bylo řečeno v § 6231. Příklady: sti. *čākāra* (*kṛ-*), *babhāra* (*bhṛ-*), *tutoda* (*tud-*), *rīreča* (*rič-*) aj., av. *dadāra* (*dar-*), *jaḡāra* (*gar-*), *dādarəsa* (*darəs-*), *dīdvaēša* (*dvaēš-*), *tūtava* (*tav-*) aj. Srovn. §§ 633n. Některé kořeny začínající slabikami *ya-*, *va-* reduplikují v sti. bez opěrné samohlásky: *iyāja* (*yaǰ-*), *uvāča* (*vač-*), *uvāda* (*vad-*) aj. U kořenů začínajících samohláskou se krátké *a* dluží (někdy se však jako reduplikační slabika objevuje *ān-*), kdežto kořeny na *i-*, *u-* mívají v reduplikační slabice *iy-*, *uv-*: sti. *āda* (*ad-*), *ānamša* (*aš-*), *ānarča* (*arč-*), av. *ānha* (*as-*), sti. *iyāya* (*i-*) apod. — Kořeny začínající skupinou *SC* reduplikují v sti. pouze *C*, v av. naproti tomu (pokud lze z dochovaných tvarů soudit) jen *S*: sti. *tastharu* (*sthā-*), *časkanda* (*skand-*), av. *ava-hišta* (*stā-*) apod.

6233 Aoristová reduplikace mívá v reduplikační slabice *ī*, *ū*, zřídka *a*. O souhlásce platí to, co bylo uvedeno v § 6231. Srovn. § 6323. — K reduplikaci desiderativ a intenzív srovn. §§ 643, 644.

624 Paradigma staroindického slovesa má tuto strukturu (formace vyskytující se jen ve véd. jsou uvedeny v []):

participium prët.	← KÖŘEN →	prézentní kmen	→	indikativ ps.
gerundivum	←		→	imperfektum
absolutivum	←		→	injunktiv ps.
infinitiv	←		→	[konjunktiv ps.]
prekativ	←		→	optativ ps.
			→	imperativ ps.
			→	participia ps.
		→ aoristový kmen	→	indikativ aor.
			→	injunktiv aor.
			→	[konjunktiv aor.]
			→	[optativ aor.]
			→	[imperativ aor.]
			→	[participia aor.]
		→ perfektový km.	→	indikativ pf.
			→	[pluskvamperfektum]
			→	[injunktiv pf.]
			→	[konjunktiv pf.]
			→	[optativ pf.]
			→	participia pf.
		→ futurový kmen	→	futurum
			→	kondicionál
			→	participia fut.
		→ kmeny odvozených sloves (§§ 64n.)		

Vazba jednotlivých částí tohoto paradigmatu je ovšem velmi volná: způsob tvoření jednotlivých temporálních kmenů je jen zčásti předurčen fonemickou strukturou kořene a jeho významem (od jednoho kořene se může tvořit několik různých ps. kmenů apod. — § 631), slabá je rovněž vzájemná vázanost různých temporálních kmenů. Tzn., že např. tvoření aoristového kmene není předurčeno způsobem tvoření přezentu; existují pouze jisté často se opakující kombinace, např. kořenový aorist stává často vedle reduplikovaného přezentu téhož kořene. Takovouto situaci nacházíme jak ve véd., tak i v av., a tedy ji můžeme promítnout do ii. prajazyka. V kl. sanskrtu se naproti tomu již projevuje jistá tendence k omezení původní autonomie temporálních kmenů. Semknutější jsou paradigmata odvozených sloves (§§ 64n.).

625 Vedle sufixů slouží v ii. jazycích k označení gramatických kategorií v jednom případě také prefix — tzv. *augment*. Tento prefix *a-* stojí bezprostředně před slovesným kořenem (u složených sloves tedy mezi préverbiem a kořenem); se začátečním *ā* augment splývá (*ā-*), s *ī*, *ū* vytváří dlouhé diftongy *ai-*, *au-*. Augment je znakem minulých časů (imperfekta, aoristu, pluskvamperfekta) a kondicionálu. Jeho užívání je obligátní v kl. sanskrtu a staroperštině, fakultativní ve védštině a avestě (srovn. dále § 651).

63 Temporální kmeny

631 Prézens

Přehled tvoření přítomných kmenů v staroindičtině

typ	reduplikace	ablautová podoba kořene	infix	sufix
a	—	II (III)	—	<i>a</i> (<i>ā</i>)
b	—	I	—	<i>a</i> (<i>ā</i>)
c	+	I	—	<i>a</i> (<i>ā</i>)
d	—	I (II)	<i>n, m</i>	<i>a</i> (<i>ā</i>)
e	—	I, II (III)	—	<i>ya</i> (<i>yā</i>)
f	—	I, II, III	—	<i>aya</i> (<i>ayā</i>)
g	—	I	—	<i>čča</i> (<i>čchā</i>)
h	—	I ~ II	—	—
i	+	I ~ II	—	—
j	—	I	<i>n ~ na</i>	—
k	—	I (II)	—	<i>nu ~ no</i>
l	—	II	—	<i>u ~ o</i>
m	—	I	—	<i>nī ~ nā</i>

Tento stav lze promítnout do indoíráňštiny. Mezi jednotlivými ps. formacemi byly v ii. zřejmě významové rozdíly (intransitiva, iterativa apod.); stopy těchto rozdílů jsou ještě uchovány ve véd. a av. Od značného počtu kořenů se tu ps. kmen tvoří několika různými způsoby. V kl. sanskrtu se naproti tomu od daného kořene tvoří prézens jen jediným způsobem (rozumí se: primární ps.), jenž se u kořenových lexémů zpravidla uvádí číslicí (§ 6313).

6311 Typy a-g se nazývají tematické. Ps. kmen je tu zakončen tematickým vokálem *a*. Při časování nepodléhá alternaci ani kořen, ani tematický vokál; pouze před slabičnými osobními příponami začínajícími souhláskami *m* a *v* se tematický vokál dluží (*ā*). Se sufixovým *ī* (některých mediálních osobních přípon a příznaku optativu — §§ 653, 663—4) splývá tematický vokál v diftong (sti. *e*, av. *ae*, *oi*).

63111 Tematický typ a má kořen v podobě II: sti. *pata-ti* (*pat-*), *aṣa-ti* (*aṣ-*), *bodha-te* (*budh-*), *četa-ti* (*čit-*), *ṣaya-ti* (*ṣi-*), *bhava-ti* (*bhū-*), *bhara-ti* (*bhr-*) aj., av. *hača-^{te}* (*hač-*), *bava-ti* (*bav-*), *bara-ti* (*bar-*) aj. V několika případech má kořenový vokál podobu III: sti. *mārja-ti* (*mrj-*), *krāma-ti* (*kram-*), av. (častěji!) *sāra-nte* (*sar-*), *tāpa-^{te}* (*tap-*) aj.

63112 Tematický typ b má kořen v podobě I (patří sem ovšem i tematické prézenty kořenů tř. 5 — bez ablautu): sti. *viša-ti* (*viš-*), *tuda-ti* (*tud-*), *srja-ti* (*srj-*), *daša-ti* (*daś-*), *tira-ti* (*tr-*), *sphura-ti* (*sphur-*), *krīda-ti* (*krīd-*) aj., av. *vīsa-ta* (*vīs-*), *harəza-nti* (*harəz-*) aj.

63113 Tematický typ c má zpravidla kořen v podobě I a přítomní reduplikaci (§ 6231). Struktura tvarů nebývá při synchronní analýze zcela jasná (vyžaduje diachronní interpretaci): sti. *jighrati* (*ghrā-*) = *ji-ghr-a-* (§ 2235), *tiṣṭhati* (*sthā-*) = *ti-sth-a-* (§§ 2251, 2235), *pihati* (*pā-*) = *pi-b-a-* (!), *sīdati* (*sad-*) = *si-zd-a-* (§ 23643) apod., av. *hišta-^{ti}* (*stā-*) aj.

63114 Tematický typ d se vyznačuje nosovým infixem. Kořen bývá u nesporných případů v podobě I: sti. *vinda-ti* (*vid-²*), *lumpa-ti* (*lup-*), *krnta-ti* (*kr̥t-*) aj., av. *vinda-t* (*vaed-*), *karanta-^{ti}* (*karat-*) aj. Případy s kořenovým *a* jsou většinou sporné (*n*, *m* může být interpretováno i jako součást kořene — § 22331).

63115 Tematický typ e má sufix *ya*. Za primární pokládáme jen ty prézenty tohoto typu, jež nemají vedle sebe prézens tvořený jiným způsobem (jinak má *ya*-prézens pasivní význam a pokládáme jej pak za odvozené sloveso — § 641). Kořen má častěji podobu I: sti. *kupya-ti* (*kup-*), *nṛtya-te* (*nṛt-*), *jāya-te* (*jan-*), *dīvyu-te* (*dīv-*), *śya-ti* (*sā-* — § 2235) aj., av. *īriṣye^{ti}* (*raeš-*), *varəzaṇ* (*varəz-*) aj. V některých případech má kořen podobu II nebo III: sti. *naśya-ti* (*naś-*), *padya-te* (*pad-*), *bhrāmya-ti* (*bhram-*; srovn. však § 2236), av. *nasye-^{ti}* (*nas-*), *pa^{dyā}-^{te}* (*pad-*), *rāmya-t* (*ram-*) aj.

63116 Tematický typ f má sufix *aya* (v av. též *āya*). Kořen má různé ablautové

podoby. Většina sloves takto tvořených má kauzativní význam (§ 642); za primární pokládáme jen ty prézenty typu f, jež nemají vedle sebe prézens tvořený jiným způsobem.

Příklady: (abl. pod. I) sti. *dūšaya-ti* (*duš-*), *sprhaya-ti* (*sprh-*) aj., av. *zbaye-ti* (*zav-*) aj., (II) sti. *čoraya-ti* (*čur-*), *ava-lokaya-ti* (*luk-*) aj., av. *apatayən* (*pat-*) aj., (III) sti. *kāmaya-ti* (*kam-*), *čhādāya-ti* (*čhad-*) aj., gav. *vādāyoit* (*vad-*) aj.

63117 Tematický prézens typu g má sufix (č)čha (av. *sa* — § 1432), kořen je zpravidla v podobě I: sti. *gaččha-ti* (*gam-*), *iččha-ti* (*iš-*), *prččha-ti* (*praččh-*) aj., av. *jaša-ti* (*gam-*), *isa-ti* (*is-*), *pərəsa-ti* (*fras-*) aj. V av., kde je tato formace častější, mají některé formy inkohativní význam: *tafsat* „stal se horkým“ (*tap-*) aj.

6312 Typy h—m se nazývají *atematické*; dělí se na *atematické kořenové* prézenty (h, i) a *atematické nazální* prézenty (j—m).

63121 U typu h funguje holý kořen jako prezentní kmen. Tento kořen většinou podléhá alternaci II ~ I (I = „slabý kmen“, II = „silný kmen“; k distribuci srovn. § 672): sti. *as-ti*, *s-anti* (*as-*), *vaš-ṭi*, *uš-maḥ* (*vaš-*), *e-ti*, *i-maḥ* (*i-*), *dveš-ṭi*, *dviš-anti* (*dviš-*), *han-ti*, *ghn-anti* (*han-*) aj., av. *as-ti*, *h-enti* (*as-*), *vasə-mī*, *usə-maḥi* (*vas-*), *ae-ti*, *y-eṇti* (*ay-*), *jaṇ-ti*, *ni-gn-e* (*jan-*) aj. Některé kořeny mají v silném kmeni podobu III: sti. *mārj-mi*, *mṛj-maḥ* (*mṛj-*), *stau-mi*, *stu-maḥ* (*stu-*) aj. V řadě případů však alternace chybí (nejen u kořenů tř. 5, ale i u většiny kořenů tř. 1 aj.): sti. *īš-*, *ad-*, *vas-*, *čakš-*, *še-*, *yā-*, *pā-*, *ās-* aj., av. *vah-*, *sae-*, *ās-* aj. — Při spojování kořene s osobními příponami dochází zhusta k souhláskovým alternacím (§§ 226n.): *doh-mi*, *dhok-ši*, *dog-dhi*, *duh-anti* (*duh-*) apod. Několik sloves vkládá před konsonantické osobní přípony spojovací vokál *i* (§ 2269): sti. *rod-iti*, *rud-imah*, *rud-anti*, *a-rod-it* (*rud-*), *vam-iti*, *a-vam-it* (*vam-*), *svap-iti* (*svap-*), *brav-iti*, *a-brav-it*, *brū-maḥ*, *bruv-anti* (*brū-*) aj.

63122 U typu i funguje jako prezentní kmen holý kořen s reduplikací (§ 6231). Alternace II ~ I je pravidlem: sti. *juho-ti*, *juhu-maḥ* (*hu-*), *bibhe-ti*, *bibhī-maḥ* (*bhī-*), *pipar-ti*, *pipr-maḥ* (*pr-*), *mimā-ti*, *mimī-te*, *mim-anti* (*mā-* — § 2235), *dadā-ti*, *dad-maḥ* (*dā-*), *dadhā-ti*, *dadh-ati* (*dhā-*), véd. *sašč-ati* (*sač-*) aj., av. *ā-didā-ti*, *da'dy-at* (*dāi-*), *dadā-ti*, *dada-maḥi* (*dā-*), *hiščax-ti*, *hišč-ama'de* (*hač-*) aj.

63123 Prézens typu j se tvoří vložním infixu *na* ~ *n* před kódu kořenové slabiky. Takto mohou tvořit ps. kmen pouze kořeny tř. 2: sti. *yunaḥ-mi*, *yuñj-maḥ* (*yuḥ-*), *bhinat-ti*, *bhind-anti* (*bhid-*), *vrñak-ti*, *vrñj-anti* (*vrj-*), *bhanak-ti*, *bhañj-anti* (*bhañj-*), av. *činah-mi*, *čis-ta* (*kaeš-*) aj. Jak je z uvedených příkladů patrné, podléhá infix *n* alternaci (~ *ñ*, *ṇ*).

63124 Prézens typu k se tvoří přidáním sufixu *no* ~ *nu* (ii. *nau* ~ *nu*) ke kořeni

v podobě I: sti. *suno-ti*, *a-sunav-am*, *sunu-maḥ*, *sunv-anti* (*su-*), *čino-ti*, *činu-maḥ* (*či-*), *strṇo-ti*, *strṇu-maḥ* (*str-*) aj., av. *ahunav-at*, *hunū-ta* (*hu-*), *vi-čīnao-t* (*kay-*) aj. V několika případech (u kořenů tř. 1 apod.) má kořen podobu II: sti. *śakno-ti*, *śaknu-maḥ*, *śaknuv-anti* (*śak-*), *āpno-ti* (*āp-*) aj. Kořen *śru-* má ps. *śṛṇo-ti*, *śṛṇu-maḥ* (av. *suru-naoⁱti*).

63125 Typ I představuje staroindickou odnož typu k. Patří sem několik kořenů struktury *CaIN* (tř. 3), jež mají podobu I *Ca* (§ 2234). Tvary *ta-no-ti*, *ta-nu-te* (*tan-*) apod. byly nesprávně interpretovány jako *tan-o-ti*, *tan-u-te* apod., jako by byly tvořeny od podoby II kořenů (*tan-*, *man-*, *san-* aj.) sufiksem *o ~ u*. O takovýto sufik vskutku jde jen u jediného přezentu: sti. *karo-ti*, *kuru-te*, *kur-maḥ*, *kurv-anti* (*kṛ-*). Jak je patrné, podléhá v tomto případě alternaci i sám kořen (*kar-* ~ *kur-*). Takto se ovšem tvoří přezens kořene *kṛ-* jen v kl. sanskrtu; jinde je ps. typu k: véd. *krṇo-ti*, *krṇu-maḥ*, av. *kṛṇnaoⁱti*, *kṛṇnu-yāt*, stpers. *akunavam* (§ 1421).

63126 Přezens typu m se tvoří přidáním suffixu *nā ~ n(ī)* ke kořeni v podobě I: sti. *punā-ti*, *punī-maḥ* (*pū-*), *krīnā-mi*, *krīnī-maḥ*, *krīṇ-anti* (*krī-*), *grhnā-ti*, *grhnī-maḥ* (*grah-*; § 2232), *badhnāti*, *badhnī-maḥ* (*bandh-*), *ṣānā-ti*, *ṣānī-maḥ* (*ṣṇā-*; § 2236), *aśnā-ti*, *aśnī-maḥ* (*aś-*) aj., av. *frīnā-mi*, *ā-frīn-anti* (*frī-*), *gṛəwnāⁱti* (*grab-*) aj. Podoba I suffixu ztrácí před samohláskou své *ī*; v av. není podoba s *ī* vůbec doložena (*nā ~ n*). U sti. kořenů končících souhláskou má sufik v 2. sg. imperativu akt. zvláštní podobu *-āna*: *grhāna*, *aśāna* apod.

6313 Indičtí gramatikové rozlišovali 10 způsobů tvoření primárních přezentů (10 přezentních tříd):

1. = typy a, c, část tvarů ps. typu g, malá část tvarů ps. typu b (hlavním kritériem byl přízvuk: slovesa s přízvukem na kořenové slabice řadili indičtí gramatikové do tř. 1)
2. = typ h (kořenový přezens)
3. = typ i (reduplikovaný kořenový přezens)
4. = typ e (nepasivní *ya*-přezens)
5. = typ k
6. = většina přezentních tvarů typu b, typ d (sem řadili ind. gramatikové slovesa s přízvukem na tematickém vokálu)
7. = typ j (infixový přezens)
8. = typ l
9. = typ m
10. = typ f (nekauzativní *aya*-přezens)

632 Aorist

Přehled tvoření aoristových kmenů v sti.:

typ	reduplikace	ablautová podoba kořene	sufix
n	—	II ~ I	—
o	—	I	<i>a</i> (<i>ā</i>)
p	+	I	<i>a</i> (<i>ā</i>)
r	—	III ~ I (II)	<i>s</i> (~ <i>ś</i> ~ <i>ṣ</i>) ~ <i>sī</i> (~ <i>śī</i>)
s	—	II (III)	<i>iś</i> ~ <i>ī</i> (~ <i>i</i>)
t	—	II	<i>siś</i> ~ <i>sī</i> (~ <i>si</i>)
u	—	I	<i>sa</i>

Do indoíráňštiny lze s jistotou promítnout pouze typy n, o, r, s, u. Co se týká distribuce aoristových typů, je třeba konstatovat, že ve véd. (a v av.) se nezřídka tvoří od jediného kořene několik různých aoristů (bez významového rozdílu), v kl. sanskrtu naproti tomu zpravidla jen jediný. Způsob tvoření aoristu je — aspoň do jisté míry — předurčen strukturou kořene a způsobem tvoření přezentu: aorist typu n bývá vedle ps. typu i, aorist typu o vedle ps. typů h, j, aj., aorist typu p patří zpravidla ke kauzativu (§ 6321). Vzhledem k tomu, že způsob tvoření aoristových kmenů se v některých případech neliší od tvoření ps. kmenů, je aoristová platnost příslušných forem dána jen protikladem k ps. formám tvořeným jiným způsobem.

6321 Aoristový kmen typu n (kořenový aorist) se po formální stránce plně shoduje s ps. kmenem typu h (§ 63121): holý kořen podléhající ablautovému střídání. Některé kořeny však mají ve všech tvarech podobu I. Příklady (mediální formy jsou velmi vzácné): sti. *a-dā-t*, *a-d-uh*, *a-di-mahi* (*dā-*), *a-kr-ta* (*kr-*), *a-bhū-t*, *a-bhuv-am* (*bhū-*) aj., gav. *dā-t*, *ā-d-ar* (*dā-*), čorst (*kar-*), *dərstā* (*dar-*) aj.

6322 Aoristový kmen typu o (tematický aorist) je po formální stránce totožný s ps. kmenem typu b; sufix *a* přistupuje ke kořeni v podobě I: sti. *a-vṛta-t* (*vṛt-*), *a-siĉa-t* (*siĉ-*), *a-rudha-t* (*rudh-*) aj., av. *bvat* (*bav-*), *vrud^hen* (*rau^h-*) aj. Některé kořeny (hl. tř. 1) však mají podobu II: sti. *a-śaka-t* (*śak-*), *a-naśa-t* (*naś-*), *a-sara-t* (*sr-*) aj.

6323 Aorist typu p (reduplikovaný aor.) je charakterizován reduplikací (§ 6233) a tematickým vokálem *a*. Kořen má většinou podobu I: sti. *a-būbudha-t* (*budh-*), *a-śiśriya-t* (*śri-*), *a-diṛśa-t* (*ṛś-*), *a-ĵĵana-t* (*ĵan-*) aj. Jde zřejmě o mladší typ; v av. je jen několik málo příbuzných forem, jež však nebývají pokládány za aoristy (ps. *zizanenti* aj.). Formy typu sti. *avoĉat*, av. *vaoĉat* (*va-uĉ-a-*), sti. *apaptat* aj. představují spíše préterita tvořená od kmene perfekta (§ 6772).

6324 Aorist typu r má sufix *s*, podléhající četným alternacím, podmíněným koncovou hláskou kořene (*s* ~ *ś* ~ *ṣ*; §§ 226n.). Varianta *sī* (*śī*) (v 2. a 3. sg. akt.)

vznikla inovací: hláskovým vývojem na konci sti. slov zanikl často rozdíl mezi 2. a 3. os. a někde takto zmizel i znak aoristu *s* (**arāutsS*, **arāutsT* > véd. *araut*, **anāišŠ*, **anāišT* > véd. *anaiḥ* [*rudh-*, *nī*]- — § 1453). Ve véd. a av. jsou ještě zachovány staré tvary (gav. *dāiš*, *tāšt*, *dār*št* aj.), v kl. sanskrtu však nacházíme v 2. a 3. sg. akt. jen *-šī-* (převzaté z flexe aoristu typu *s*). Kořen vykazuje alternaci III ~ I, jsou však četné výjimky (II místo I, chybění alternace). Příklady: sti. *a-tauts-am*, *a-tuts-i*, *-tud-dhvam* (*tud-*), *a-naiš-am*, *a-naiš-īt*, *a-neš-ṭa* (*nī-*), *a-kārš-am*, *a-krš-i* (*kr-*), *a-bhākš-am*, *a-bhakš-i* (*bhaḥ-*), *a-maṁs-īt*, *a-maṁs-ta* (*man-*) aj., gav. (kromě už uvedených příkladů) *māsta* (*man-*), *stāṇhat* (*stā-*), stpers. *āiš* (*ay-*), *adaršīy* (*dar-*) aj.

6325 Aorist typu *s* má sufix *iš* (v 2. a 3. sg. akt. *ī*), kořen bývá ve všech tvarech v podobě II, u kořenů na *ī*, *ū*, *r* (tř. 3) však dochází k alternaci III ~ II: sti. *a-kramiš-am*, *a-kramī-t* (*kram-*), *a-ročiš-am* (*ruč-*), *a-pāviš-am*, *a-paviš-i* (*pu-*) aj., av. *zāviši* (*zav-*) aj. Podoba *s ī* představuje indickou inovaci nejasného původu.

6326 Indický novotvar je též aorist typu *t*, doložený jen u několika málo kořenů zakončených na *ā* nebo na *am* (hl. v kl. sanskrtu). Příznak *siš* (představující kombinaci příznaků typů *r* a *s*) přistupuje ke kořeni v pod. II (bez alternace): sti. *a-yāsiš-am*, *a-yāsī-t* (*yā-*), *a-naṁsiš-am* (*nam-*) aj.

6327 Aorist typu *u* se tvoří přidáním sufixu *sa* (*ša*) ke kořeni v podobě I (bez alternace). V sti. se tvoří jen od kořenů tř. 2 zakončených souhláskami *ś*, *ṣ*, *h*: *a-dikša-t* (*dīś-*), *a-dhukša-t* (*duḥ-* — § 2252). V av. je doložen jen několika málo tvary: *uzvažat* (*vaz-*), *asqsat* (*sand-*) aj.

633 Perfektum

Hlavním znakem ii. perfekta jsou zvláštní osobní přípony (§ 667); kmen pf. není charakterizován žádným sufixem, má však v naprosté většině případů reduplikaci (§ 6232) a většinou podléhá alternaci (k distribuci ablautových podob srovn. § 677). Ta spočívá u části kořenů ve střídání III ~ II ~ I, u jiných II ~ I nebo III ~ II, v mnoha případech však kmen pf. nepodléhá alternaci.

6331 Kořeny tř. 1 zpravidla rozlišují podobu III a II. V podobě I kořeny začínající jinou souhláskou než *y*, *v* synkopují v několika případech (véd.) kořenovou slabiku, většinou však mají zvláštní podobu *s -e-* (§ 22311): sti. *papāt-a*, *papat-a*, *papt-ima* (véd.), *pet-ima* (kl., véd.) (*pat-*), *papāc-a*, *papak-tha*, *peč-uh* (*pač-*), *sasād-a*, *sasat-tha*, *sed-uh* (*sad-*), *saśc-īre* nebo *seč-īre* (*sač-*: obojí véd.) aj. Podoba *s vokalizmem e* (bez reduplikace) představuje indickou inovaci, jejíž východisko je třeba hledat nejspíše u kořenů začínajících sykavkou *s-*: **sa-zd-* (*sad-*) > *sed-* (§ 23643). Odtud se *-e-* rozšířilo i k jiným kořenům jednoduché struktury *CAC* (srovn. též § 6335). — Některé kořeny vykazují pouze alternaci III ~ II: *ḡagād-a*, *ḡagad-uh* (*gad-*) aj. Nealterující kořeny mají buď podobu II (*takš-*: *tatakša* atd.) nebo III (*as-*, *ad-*: *āsa*, *āda*, av. *āṇha*, *āda* aj.).

6332 Kořeny 1. tř. začínající sonantami *y*, *v* mají v podobě I zpravidla slabičné alofony těchto sonant (§ 1122). Ty splývají s reduplikační slabikou (sti. *i-*, *u-* — § 6232): > sti. *ī*, *ū*, av. *yae-* (*yoi-*), *vao-*. Např. sti. *uvāč-a*, *uvak-tha*, *ūč-ima* (*vač-*), *iyāj-a*, *īj-e* (*yaǰ-*) aj., av. *vavača*, *vaox^omā* (*vak-*), *yayata*, *yoið^omā* (*yat-*) aj.

6333 Některé kořeny podtřídy 1/2 mají v podobě I *u*, *r* (§ 2232): *sušvāp-a*, *sušup-uh* (*svap-*), *jaḡrāha*, *jaḡrh-uh* (*grah-*) aj. Jiné jsou bez alternace nebo střídají pouze II a III: *tatyāj-a*, *tatyaj-e* (*tyaj-*), *papraččh-a*, *papraččh-uh* (*pračh-*) aj.

6334 Kořeny tř. 2 s *i*, *u*, *r* mají pouze alternaci II ~ I: sti. *bibhed-a*, *bibhid-uh* (*bhid-*), *tutod-a*, *tutud-uh* (*tud-*), *dadarś-a*, *dadrś-uh* (*drś-*) aj., av. *dādar^osa* (*dar^os-*), *didvaeša*, *didvišma* (*dvaeš-*) aj. Z kořenů struktury *TANT* vykazují alternaci II ~ I jen některé: *tastambh-a*, *tastabh-uh* (*stambh-*), *čakrand-a*, *čakrad-e* (*krand-*) apod. Většina jich vytváří pf. bez alternace: *lalamb-e* (*lamb-*), *śaśams-a* (*śams-*) aj. U některých se však objevuje nereduplikovaná podoba s *-e-*: *babandh-a*, *babandh-uh* i *bedh-uh* (*bandh-*) aj. Srovn. § 22331. — Zvláštní zmínky si zaslouží kořeny bez iniciály: *īyeš-a*, *īš-uh* (*iš-*), *ānaṁś-a*, *ānaś-uh* (*aṁś-*), *ānañḡ-a*, *ānaḡ-e* (*añḡ-*), *ānarč-a*, *ānrč-uh* (*arč-*) aj. V případě *ānaṁśa* atd. jde o reduplikaci celého kořene (bez kódy); délka *ā* je způsobena zaniknuvší laryngálou (§ 1562): **Han-Hanś-a* > *ānaṁśa*. Tvar *ānarča* vznikl patrně disimilací (*r* — *r* → *n* — *r*).

6335 Kořeny tř. 3 mají zpravidla alternaci III ~ II ~ I: sti. *nināy-a*, *nine-tha*, *niny-uh* (*nī-*), *tuštāv-a*, *tušto-tha*, *tuštuv-ima* (*stu-*), *čakār-a*, *čakar-tha*, *čakr-ma* (*kr-*), *iyāy-a*, *īy-uh* (*i-*) aj., av. *ā-diday-a* (*dāy-*), *tūtav-a*, *a^ovi-tūtu-yā* (*tav-*), *dadār-a*, *dādr-e dar-*) aj. Bez alternace je např. důležitý kořen *bhū-*: sti. *babhūv-a*, *babhūv-uh*. — Kořeny s nosovkou v podobě I buď synkopují, anebo mají nereduplikovanou formu s *-e-* (§ 22311): sti. *jaḡām-a*, *jaḡm-ima* (*gam-*), *jaḡhān-a*, *jaḡhn-uh* (*han-*), *tatān-a*, *tatan-tha*, *ten-e*, *tatn-e* (jen véd.) (*tan-*), *men-e*, *mann-āthe* (véd.) (*man-*), *yayām-a*, *yem-uh* (*yam-*; v tomto případě vznikla podoba s *e* hláskovým vývojem: *ya-im-*) aj., av. *vavan-vā*, *vaon-ar^o* (*van-*) aj.

6336 Kořeny tř. 4 mají v podobě II *au/ā* (sti.), v podobě I *i* nebo *θ*: sti. *dadau*, *dadā-tha*, *dadi-ma* (nebo *dad-i-ma?*), *dad-uh* (*dā-*), *tasthau*, *tasth-uh* (*sthā-*) aj., av. *dada*, *dadū-θa*, *dad-e* (*dā-*) aj. — Kořeny podtřídy 4/3 mohou mít podobu II (III) podle obou tříd: sti. *paprā(u)*, *paprā-tha*, *papār-a* (?), *pupūr-e* (*pr-*, *prā-*), *jaḡān-a*, *jaḡñ-e* (*jan-*), *jaḡñau*, *jaḡñ-e* (*jñā-*) apod.

6337 Kořeny tř. 5 mají pf. kmen bez alternace: sti. *jiḡiv-a* (*jīv-*), *ninind-a* (*nind-*), *jiḡims-a* (*hims-*) apod.

634 Futurum

Kmen futura se v ii. jazycích tvoří přidáním sufixu *sya* (*šya*; av. *hya*, *šya*) ke kořeni, zpravidla v podobě II: sti. *dāsy-a* (*dā-*), *čhetsya-* (*čhid-*), *šrošya-* (*šru-*), *dhokšya-* (*duh-*; § 2252) aj., av. *dāhya-*, *vaxšya-* (*vak-*), *zaḡhya-* (*zan-*), *var^ošya-* (*var^oz-*) aj.

V sti. se často objevuje spojovací vokál: *karišya-* (*kr-*), *ṣvišya-* (*ṣiv-*), *dahišya-* nebo *dhakšya-* (*dah-*) apod.

64 Odvozená slovesa

Jak už bylo uvedeno v § 22, jsou kmeny odvozených (sekundárních) sloves dvojího druhu: u deverbativ je základním elementem slovesný kořen, u denominativ jmenný kmen. Deverbativa (pasívum, kauzativum, desiderativum a intenzívum) se liší od primárních sloves v trojím ohledu: 1. mají vedle sebe primární přezens, tvořený jedním ze způsobů uvedených v §§ 631n., 2. mají specifický význam (daný právě protikladem k primárnímu slovesu), 3. mimopřezentní formy (aorist, perfektum, futurum, participium prēt. aj.) se zpravidla tvoří od přezentního kmene (nikoli od kořene) nebo je způsob jejich tvoření předurčen.

641 Pasívum

Slovesa s pasívním významem (§ 612) se tvoří přidáním suffixu *ya* ke kořeni v podobě I (koncové *i*, u kořenů se přitom dlouží, na místo *r* nastupuje *ri*), příp. II (tř. I apod.): sti. *dvišya-te* (: *dvešti*, *dviš-*), *dahya-te* (: *dahati*, *dah-*), *čvya-te* (: *činoti*, *či-*), *śrūya-te* (: *śrṇoti*, *śru-*), *kriya-te* (: *karoti*, *kr-*), *učya-te* (: *vakti*, *vač-*), *badhya-te* (: *badhnāti*, *bandh-*), *dīya-te* (: *dadāti*, *dā-*), *ṣṇāya-te* (*ṣṇāti*, *ṣṇā-*) aj., av. *sruye* (*srav-*), *kirye^{nti}* (*kar-*), *ba^{ry}ānte* (*bar-*) aj. — *ya*-přezens s pasívním významem zřejmě existoval už v indoíránsčině; zatímco v sti. došlo k jeho velké expanzi (§§ 81, 83), v íránsčině ustupuje spíše do pozadí (jsou doloženy jen formy 3. osob).

6411 Mimopřezentní formy pasíva se — na rozdíl od jiných deverbativ — netvoří od ps. kmene. Funkci pasíva zastávají v perfektu a futuru namnoze mediální formy (§ 612), pouze v aoristu existuje zvláštní pasívní forma pro 3. os. sg., tvořená však přímo od kořene. Tato forma vzniká přidáním suffixu *-i* ke kořeni v podobě III, resp. II (u kořenů tř. 2): *a-tāp-i* (*tap-*), *a-vāč-i* (*vač-*), *a-deš-i* (*diš-*), *a-kār-i* (*kr-*), *a-śrāv-i* (*śru-*), *a-dhā-yi* (*dhā-*) aj., gav. *vāčī* (*vak-*), *śrāvī* (*sru-*), *mraoī* (*mrao-*) aj.

642 Kauzativum

Od většiny sti. kořenů lze odvodit slovesa s významem „způsobovat, aby nastal děj (stav) označovaný příslušným kořenem“. Toto kauzativum se tvoří přidáním suffixu *aya* (resp. *paya*) ke kořeni v podobě III nebo II (tř. 2): *pāčaya-ti* (: *pačati*, *pač-*), *vedaya-ti* (: *vetti*, *vid-*), *tošaya-ti* (: *tušyati*, *tuš-*), *nāyaya-ti* (: *nayati*, *nī-*), *kāraya-ti* (: *karoti*, *kr-*) aj. Suffixem *paya* se tvoří kauzativum zejména od sloves tř. 4: *sthāpaya-ti* (: *tišṭhati*, *sthā-*), *ṣṇāpaya-ti* (: *ṣṇāti*, *ṣṇā-*) aj. V av. mají sekundární slovesa se suffixem *aya* zčásti kauzativní, zčásti intenzivní význam: kauz. *tāpaye^{ti}* (*tap-*), *uz-vaedayat* (*vaed-*), *rao^čaye^{ti}* (*raoč-*) aj., int. *pa^{ri}-dāraye^{nti}* (*dar-*), *daesaye^{nti}* (*daes-*) aj.

6421 Od kauzativního kmene se tvoří futurum (§ 634: *vedayiṣya-ti* k ps. *vedayati*) a opisné perfektum (§ 6771: *vedayām čakāra*). Jako aorist kauzativa slouží aorist typu p (reduplikovaný), tvořený zpravidla přímo od kořene: *avīvidat* apod. Od kauzativního kmene se dokonce může tvořit pasívum (§ 641), a to tak, že se sufix *aya* nahradí sufixem *ya*: *vedyate* apod.

643 Desiderativum

Od většiny sti. kořenů lze dále odvodit sekundární slovesa s významem „přát si (chtít, hodlat), aby nastal děj (stav) označovaný příslušným kořenem“ — desiderativa. Desiderativní sufix *sa* (*ša*) přistupuje k reduplikovanému kořeni většinou v podobě I (reduplikace je podobného druhu jako u aor. typu p, reduplikační vokál je *i* nebo *ū*): sti. *bībhatsa-te* (*badh-*), *śikṣa-ti* (< **ṣi-śk-ša-*; *śak-*), *didṛkṣa-ti* (*drś-*), *mumūrṣa-ti* (*mṛ-*), *jighāmsa-ti* (*han-*), *pipāsa-ti* (*pā-*), *ḍitsa-ti* (**di-d-sa-*; *dā-*), *jījīviṣa-ti* (*jīv-*) aj., av. *jījīṣaiti* (*gay-*), *dīdarṣatā* (*dar-*) aj.

6431 Od desiderativního kmene se tvoří futurum, aorist typu s a opisné perfektum (§ 6771): *ḍitsiṣyati*, *adītsiṣam*, *ḍitsām čakāra* apod.

644 Intenzívum

Sekundární slovesa zvaná intenzíva slouží k označení činnosti vykonávané s obzvláštním úsilím, často, pravidelně (iterativní význam) apod. Hlavním znakem sti. intenzíva je reduplikace zvláštního typu: reduplikační vokál bývá v podobě II (*e*, *o*) nebo se opakuje celý kořen (někdy ve zkomolené podobě, někdy s opěrným vokálem *i* apod.). V aktivu má intenzívum sufix *ṭ* nebo *ī* (atematická flexe), v mediu *ya* (tematická flexe). Příklady: sti. *vevet-ti*, *vevidī-ti* (*vid-*), *rorūya-te* (*ru-*), *čanṣkramya-te* (*kram-*), *daridrā-ti* (*drā-*), *darīdrṣya-te* (*drś-*) aj., av. *daedoiṣt* (*daes-*), *čarəkərəmahī* (*kar-*) aj. — Rovněž od intenzivního kmene lze tvořit mimoprezentní formy; vyskytují se však velmi zřídka.

645 Denominativum

Od jmenných kmenů lze odvodit sloveso přidáním sufixu *ya* (§ 63115). Významy těchto denominativ jsou velmi různé, vždy jsou však úzce spjaty s významem základního jména. Příklady: sti. *daṇḍaya-ti* (*daṇḍa-* n.), *pṛtanāya-ti* (*pṛtanā-* f.), *janīya-ti* (*janī-* f.), *tapasya-ti* (*tapas-* n.) apod., av. *aṣayeṭti* (*aša-* n.), *nəmahyāmahī* (*nəmah-* n.) aj. — Od denominativního kmene lze tvořit i mimoprezentní formy (futurum, *iš*-aorist aj.).

65 Modus

Z ii. modálních forem (§ 611) je absolutně bezpříznakový indikativ; rovněž imperativ není charakterizován zvláštním sufixem a liší se od indikativu pouze osobními příponami. Sti. kondicionál se svou strukturou řadí mezi temporální formy (§ 678).

651 Rovněž tzv. injunktiv není charakterizován žádným sufixem; nazýváme tak tradičně beaugmentové formy imperfekta a aoristu (§ 625), fungující v ii. jazycích namnoze jako neindikativní modus. Vzhledem k fakultativnímu užívání augmentu ve véd. a av. lze vést přesnou hranici mezi indikativem a injunktivem jen v kl. sanskrtu: beaugmentových forem (zejm. aoristu) se tu užívá jen ve spojení se zápornkou *mā* („prohibitiv“). Ve véd. a av. je naproti tomu nezřídka těžké rozhodnout, zda daná forma je indikativ nebo „injunktiv.“ Někteří badatelé interpretují významový rozdíl mezi augmentovými a beaugmentovými formami jako rozdíl mezi „sdělením“ a „zmínkou“.

652 Příznakem ii. konjunktivu (véd., av.) je sufix *a*, přistupující k temporálnímu kmeni (u kmenů s alternací zpravidla k podobě II — „silné“); s tematickým vokálem splývá příznak konjunktivu v dlouhé *ā*. Příklady:

(konj. ps.) véd. *bharāt(i)* (: ind. *bharati*, *bhr-*), *ayat(i)* (: *eti*, *i-*), *asat(i)* (: *asti*, *as-*), *yunaṣat* (: *yunakti*, *yuṣ-*), *kr̥ṇavat* (: *kr̥ṇoti*, *kr-*) aj., av. *barāt* (: *bara'ti*), *aṇha'tī* (: *asti*) *kər̥ṇavāt* (: *kər̥ṇao'ti*) aj.;

(konj. aor.) véd. *vidāt(i)* (: *avidat*, *vid-*), *karat(i)* (: *akah*, *kr-*), *stoṣat(i)* (: *astaut*, *stu-*) aj., av. *čarat* (: *čor̥t*) aj.; (konj. perf.) véd. *ṣaghanat* (: *ṣaghāna*, *han-*), *mumučat* (: *mu-moča*, *muč-*) aj.

653 Příznakem ii. optativu je alternující sufix *ī* ~ *yā* (k distribuci podob srovn. § 674). Tento sufix přistupuje k temporálnímu kmeni, a to k podobě I („slabý kmen“) u alternujících (atematických) typů. U tematických (nealternujících) kmenů nealternuje ani optativní sufix: jeho slabá podoba *ī* splývá s tematickým vokálem v diftong (sti. *e*, *ey*, av. *ae*, *oi*). Příklady: (opt. ps.) sti. *bharey-am*, *bhare-t* (: *bharati*, *bhr-*), *dviṣyā-t*, *dviṣi-ta* (: *dveṣti*, *dviṣ-*), *dadyā-t*, *dadī-ta* (: *dadāti*, *dā-*), *činvuyā-t*, *činvī-ta* (: *činoti*, *či-*), *aśnīyā-t*, *aśnī-ta* (= *nī* + *ī*; *aśnāti*, *aś-*) aj., av. *baroit* (: *bara'ti*), *hyāt* (: *asti*), *ṣanyāt*, *gnīta* (: *ṣa'nti*) aj.

Opt. aor.: véd. *videt* (: *avidat*, *vid-*), *dhukṣīmahi* (: *dhukṣmahi*, *duh-*) aj., av. *raexṣīša* (*raex-*) aj. Ve védštině je značné množství optativních forem tvořených přímo od kořene; bývají interpretovány jako optativy kořenového aoristu (§ 6321), zřejmě však neprávem. Jde spíše o pozůstatek z dob, kdy optativ ještě nebyl vázán na žádný temporální kmen (§ 6871).

Opt. perf.: véd. *ṣagamyāt* (: *ṣagāma*, *gam-*), *vavṛīta* (: *vavarta*, *vṛt-*) aj., av. *ṣagmyam* (: *ṣagama*) aj.

654 Prekativ se tvoří (v kl. sanskrtu) přímo od kořene: aktivní tvary sufixem *yās* ~ *yā*, mediální sufixem *iṣi(y)* ~ *iṣīṣ* ~ *iṣīyās*. Kořen bývá v akt. tvarech v abl. podobě I, v mediu mívá podobu II: *budhyās-am*, *budhyā-t*, *bodhiṣīy-a* atd. (srovn. paradigma v § 679). Jde o sti. inovaci, vzniknuvší na bazi optativu: mediální formy na bazi optativu *iṣ*-aoristu (*iṣ* + *ī*), aktivní nejspíše na bazi formy 2. sg. „kořenového“ optativu (§ 653) (*bhūyāḥ* → *bhūyāsam*, *bhūyāsma* atd.).

66 Osobní přípony

Nezvykle velký počet osobních přípon v ii. jazycích je dán tím, že tyto přípony spojitě označují různé gramatické kategorie (§ 621): osobu a diatezi (přípony aktivní: mediální), osobu a čas, resp. způsob (přípony „primární“: „sekundární“: imperativní: perfektové). Většina osobních přípon má několik variant. Z nich uvádíme především ty, jejichž distribuce je řízena morfologickými faktory, naproti tomu zpravidla neuvádíme ty, jež souvisí s běžnými fonologickými alternacemi (*s* ~ *š* apod.) a fonetickou variací na švu morfů (§§ 226n.).

661 Primární přípony aktiva

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.	<i>mi, ā, āni</i>	<i>mi, [ā, āni]</i>	<i>mi, ā, āni</i>	<i>miy, aniy</i>
2.	<i>si</i>	<i>si</i>	<i>hi, ši</i>	<i>hy</i>
3.	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>ti</i>	<i>tiy</i>
pl. 1.	<i>maS, masi</i>	<i>maḥ, [masi]</i>	<i>mahi</i>	<i>mahy</i>
2.	<i>tha(na)</i>	<i>tha, [thana]</i>	<i>ṭa</i>	
3.	<i>nti, anti, ati</i>	<i>nti, anti, ati</i>	<i>nti, ɐnti, ati</i>	<i>(n)tiy</i>
du. 1.	<i>vaS, vasi</i>	<i>vaḥ, [vasi]</i>	<i>vahi</i>	
2.	<i>thaS</i>	<i>thaḥ</i>		
3.	<i>taS</i>	<i>taḥ</i>	<i>to</i>	

V 1. sg. měly původně přítomní kmeny typů *a—g* (tematické) koncovku *-ā*, ostatní (atematické) příponu *-mi*. Už v ii. období však došlo u tematických ps. ke kontaminaci obou koncovek; v sti. je takto vzniklá koncovka *-āmi* rezervována pro indikativ, *-ā* je uchováno jen v konjunktivu (véd.). Podobně je tomu v íránských j., v gav. však nacházíme i indikativní tvary na *-ā*. Už v ii. fázi byly konjunktivní tvary na *-ā* rozšiřovány o partikuli *-ni* neznámého původu; takto vzniklá koncovka *-āni* je ve véd. častější než pouhé *-ā*. — Přípony *-masi* (1. pl.) a *-vasi* (1. du.) představují patrně inovaci už ii. data (*-i* podle přípon sg. a 3. pl.). Véd. přípona *-thana* (2. pl.) je patrně novotvar (*na* — částice?). — Distribuce přípon 3. pl. je tato: ps. typů *a—g* mají *-nti*, ps. typů *h, j—m* *-anti*, ps. typu *i* (reduplikovaný) *-ati*. — Není jisto, zda už v ii. existoval rozdíl mezi 2. a 3. os. du.

662 Sekundární přípony aktiva

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.	<i>m, am</i>	<i>m, am</i>	<i>m, ɐm</i>	<i>m, am</i>
2.	<i>S</i>	<i>h, 0</i>	<i>0, š</i>	<i>0</i>
3.	<i>T</i>	<i>t, 0</i>	<i>t</i>	<i>0, š</i>
pl. 1.	<i>ma</i>	<i>ma</i>	<i>ma</i>	<i>mā</i>

2.	<i>ta</i>	<i>ta</i>	<i>ta</i>	
3.	<i>nt, ant, at</i> <i>or, rš (?)</i>	<i>n, an</i> <i>uḥ</i>	<i>n, an, at</i> <i>(a)r², (ə)r²š</i>	<i>a</i>
du. 1.	<i>va</i>	<i>va</i>	<i>va</i>	
2.		<i>tam</i>		
3.	<i>tām</i>	<i>tām</i>	<i>tam</i>	<i>tam</i>

V 1. sg. mají pouhé *-m* imperfektum typů *a—g* (tematických), *m*, dále aorist typu *n* (zčásti) a optativ atematických typů; impf. a aor. ostatních typů, jakož i optativ tematických sloves mají *-am*. — Alomorfismus v 2. sg. a 3. sg. je způsoben hláskovým vývojem na konci slova (§ 1453). V sti. je *-h*, *-t* jen po samohlásce, po souhlásce je $\emptyset$. V av. naopak odpadlo v 2. sg. *-S* po samohlásce *ā* (*-aS* > *-o*), kdežto po souhlásce zůstalo namnoze uchováno. V 3. sg. uchovává av. *-t* ve většině případů. V stpers. odpadlo většinou jak *-S*, tak i *-T*; přípona *-š* v 3. sg. představuje inovaci (= příznak aoristu?). — Distribuce variant sekundární přípony 3. pl. byla původně stejná jako u přípony primární (§ 661); již v ii. jim však konkurovaly *r*-ové přípony, jejichž strukturu je těžko rekonstruovat (**or*, **rš*?). V av. konkuruje přípona *-(a)r²* příponě *-(ə)n* v 3. pl. imperfekta typu *h* a aoristu typu *n* (kořenový ps. a aor.), přípona *-(ā)r²š* (resp. *-r²*) příponě *-(a)n* v 3. pl. optativu. V sti. má přípona *-uḥ* širší sféru uplatnění: je pravidlem v 3. pl. v imperfektu typu *i* (reduplik.), v aoristech typů *r—t* (sigm.) a optativu. U imperfekt typu *h* a aoristů typu *n* (koř.) se *-an* a *-uḥ* střídají bez pevných pravidel. — V 3. du. ukazuje sti. na ii. *-tām*, íránské j. však na *-tām*.

663 Primární přípony media

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.	<i>(H)ai</i>	<i>e</i>	<i>e, oi</i>	<i>aiy</i>
2.	<i>sai</i>	<i>se</i>	<i>he</i>	<i>haiy</i>
3.	<i>tai, ai</i>	<i>te, [e]</i>	<i>te, e</i>	<i>taiy</i>
pl. 1.	<i>madhai</i>	<i>mahe</i>	<i>ma'de</i>	
2.	<i>dhvai</i>	<i>dhve</i>	<i>duye</i>	
3.	<i>ntai, atai</i>	<i>n-te, a-te</i>	<i>n-te, ən-te, a'te</i>	
	<i>rai</i>	<i>[re, rate]</i>	<i>(a)re</i>	
du. 1.	<i>vadhai</i>	<i>vahe</i>		
2.		<i>āthe, ithe</i>		
3.	<i>ā/i-tai (?)</i>	<i>āte, ite</i>	<i>āte, īte, īde</i>	

V 3. sg. je vedle běžného **-tai* sporadicky doloženo ve véd. a av. též **-ai*. — Přípony 1. pl., 2. pl. a 1. du. představují inovace ii. data. Sti. přípona 1. pl. má prákrtskou podobu (*dh* > *h*; § 14341). — V 3. pl. med. měly tematické typy **-ntai*, atematické

-atai*; vedle toho byla i *r*-ová přípona (-rai*), dochovaná v jistém počtu tvarů v av. a véd. (kontaminací s *-ate* vzniklo véd. *-rate*). — V 2. du. a 3. du. má sti. v atematické konjugaci přípony s *ā*, v tematické přípony s *i* (to splývá s temat. vokálem v *e*: *-ethe*, *-ete*). Ii. podoby nelze s jistotou rekonstruovat.

664 Sekundární přípony media

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.	<i>i, a</i>	<i>i, a</i>	<i>i, a</i>	<i>i</i>
2.	<i>sa, thāS</i>	<i>thāḥ</i>	<i>ha, ša</i>	
3.	<i>ta, a</i>	<i>ta, [a]</i>	<i>ta</i>	<i>ta</i>
pl. 1.	<i>madhi</i>	<i>mahi</i>	<i>ma'di</i>	
2.	<i>dhvam</i>	<i>dhvam</i>	<i>ḍwəm, dūm</i>	
3.	<i>nta, ata</i>	<i>nta, ata</i>	<i>nta, ata</i>	<i>ntā</i>
	<i>ra</i>	<i>ran</i>	<i>rəm</i>	
du. 1.	<i>vadhi</i>	<i>vahi</i>		
2.		<i>āthām, iṭhām</i>		
3.	<i>ā/ī-tām (?)</i>	<i>ātām, iṭām</i>	<i>ātəm, iṭəm</i>	

V 1. sg. med. měly optativní tvary *-a*, ostatní tvary *-i* (to splývalo s tematickým vokálem v diftong: sti., av. *-e*, stpers. *-aiy*). — Stopa původní duplicity se uchovala i v 3. sg.: ve véd. je uchováno několik tvarů na *-a(t)* (*aduha-t* apod.). — Sti. přípona 1. pl. představuje prákratismus (*dh > h*; § 14341). — Distribuce přípon 3. pl. je stejná jako u primárních přípon (§ 663). Původní **-ra* bylo v av. rozšířeno o *-m*, v sti. přetvořeno podle vzoru aktivní přípony (§ 662) v *-ran* (typická přípona sti. optativu). — O příponách 2. du. a 3. du. platí to, co bylo řečeno v § 663.

665 Imperativní přípony aktiva

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.		<i>āni</i>		
2.	<i>ḥ, dhi</i>	<i>ḥ, dhi, hi</i>	<i>ḥ, di</i>	<i>ḥ, diy</i>
	<i>tāt</i>	<i>[tāt]</i>		
3.	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tu</i>	<i>tuv</i>
pl. 1.		<i>āma</i>		
2.	<i>ta</i>	<i>ta</i>	<i>ta</i>	<i>tā</i>
3.	<i>ntu, antu, atu</i>	<i>ntu, antu, atu</i>	<i>ntu, ɛntu, atu</i>	<i>*tuv</i>

Imperativní přípony 1. osob jsou jen v kl. sanskrtu; jsou to od původu tvary ii. konjunktivu (§ 675). Koncovka *-āni* je v av. doložena jako konjunktivní. — V 2. sg. mají tematické typy holý kmen, atematické typy příponu *-dhi* (*-hi* — § 14341)

s výjimkou ps. typu k (jestliže je kořen zakončen samohláskou: *činu*, ale *āpnuhi*) a ps. typu m (jestliže je kořen zakončen souhláskou, má 2. sg. imper. zakončení *-āna* — § 63126). — Distribuce přípon 3. pl. je stejná jako v ind. ps. (§ 661). — Duální tvary imper. jsou doloženy jen v sti. (1. du. *-āva*, 2. du. *-tam*, 3. du. *-tām*).

666 Imperativní přípony media

	*II.	STI.	AV.	STPERS.
sg. 1.		<i>āi</i>		
2.	<i>sva</i>	<i>sva</i>	<i>hva, ŋuha</i>	<i>uva</i>
3.	<i>tām</i>	<i>tām</i>	<i>tqm</i>	
pl. 1.		<i>āmahai</i>		
2.	<i>dhvam</i>	<i>dhvam</i>	<i>δwəm</i>	
3.	<i>ntām, atām</i>	<i>ntām, atām</i>	<i>ntqm</i>	<i>*tām</i>

Tvary 1. osob (jen kl. sti.) jsou od původu konjunktivní (§ 665); podle vzoru 1. sg. byly v sti. upraveny tvary 1. pl. a 1. du. (zakončení *-ai*). — Distribuce přípon 3. pl. je stejná jako u sekundárních přípon med. — Duál je doložen jen v sti; 2. du. a 3. du. mají sekundární přípony med. (totéž platí o 2. pl.).

667 Přípony perfekta akt.

	*II.	STI.	AV.
sg. 1.	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
2.	<i>tha</i>	<i>tha</i>	<i>ṭa</i>
3.	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
pl. 1.	<i>ma</i>	<i>ma</i>	<i>ma</i>
2.	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>
3.	<i>ṛṣ, ar(Ṣ)</i>	<i>uḥ</i>	<i>ar², ar²ṣ</i>
du. 1.	<i>va</i>	<i>va</i>	
2.		<i>athuḥ</i>	
3.	<i>at(a)r(Ṣ)</i>	<i>atuḥ</i>	<i>atar²</i>

Rekonstrukce ii. přípony 3. pl. perf. je obtížná; srovn. § 3435, pozn. 2. Přípony 2. du. a 3. du. zřejmě vznikly inovací: úpravou mediálních (!) přípon (§§ 665—6) podle vzoru 3. pl. pf.

668 Přípony perf. med. jsou zcela totožné s primárními příponami media (§ 663). Rozdíl je pouze v tom, že v 3. sg. je výhradně **-ai* (sti. *-e*), v 3. pl. výhradně **-rai* (sti. *-re*).

67 Paradigmata

Spojováním temporálních kmenů (příp. rozšířených o modální sufix) s osobními příponami vznikají finitní tvary slovesa.

6 kativ prézentu a imperfektum tematických sloves (typy a—g, pasívum, kauzativum, deziderativum, denominativa). Indikativ ps. se tvoří přidáním tzv. primárních osobních přípon k ps. kmeni, imperfektum přidáním sekundárních přípon; obligátním znakem imperfekta v kl. sanskrtu a stpers. je augment (§ 625). K alternacím tematického vokálu srovn. § 6311.

ind. ps.	STI.	AV.	STPERS.
akt. sg. 1.	<i>bharāmi</i>	<i>barāmi, spasyā</i>	<i>barāmiy</i>
2.	<i>bharasi</i>	<i>barahi, xšayehī</i>	
3.	<i>bharati</i>	<i>bara'ti</i>	<i>baratiy</i>
pl. 1.	<i>bharāmaḥ, [bharāmasi]</i>	<i>barāmahi</i>	<i>ḍahyāmahy</i>
2.	<i>bharatha, [vadathana]</i>	<i>[iśaḍā]</i>	
3.	<i>bharanti</i>	<i>baranti</i>	<i>bara'nti y</i>
du. 1.	<i>bharāvaḥ</i>		
2.	<i>bharathah</i>		
3.	<i>bharataḥ</i>	<i>barato</i>	
med. sg. 1.	<i>bhare</i>	<i>yaze</i>	<i>maniyaīy</i>
2.	<i>bharase</i>	<i>pər'sahe, xšayehe</i>	
3.	<i>bharate</i>	<i>yaza'te, ma'nyete</i>	<i>yadataiṣy</i>
pl. 1.	<i>bharāmahe</i>	<i>yazama'de</i>	
2.	<i>bharadhve</i>	<i>dīdrayžoduyē</i>	
3.	<i>bharante</i>	<i>barante, ma'nye'nte</i>	
du. 1.	<i>bharāvahe</i>		
2.	<i>bharethe</i>		
3.	<i>bharete</i>	<i>vīsaete</i>	
impf.			
akt. sg. 1.	<i>abharam</i>	<i>barəm, abaom</i>	<i>abaram</i>
2.	<i>abharah</i>	<i>pər'so</i>	<i>apagaudaya</i>
3.	<i>abharat</i>	<i>barat, abavat</i>	<i>abara</i>
pl. 1.	<i>abharāma</i>	<i>barāma</i>	<i>vīyatarayāma</i>
2.	<i>abharata</i>	<i>[jaśatā]</i>	
3.	<i>abharan</i>	<i>barən, baon</i>	<i>abara</i>
du. 1.	<i>abharāva</i>	<i>ḡvāva</i>	
2.	<i>abharatam</i>		
3.	<i>abharatām</i>	<i>jaśatəm</i>	<i>aḡvātām</i>

med. sg. 1.	<i>abhare</i>	<i>ba're, apər^əse</i>	<i>ayadaiy</i>
2.	<i>abharathāḥ</i>	<i>zayaṇḥa</i>	
3.	<i>abharata</i>	<i>yazata</i>	<i>agarubatā</i>
pl. 1.	<i>abharāmahi</i>		
2.	<i>abharadhvam</i>	<i>dārayadwəm</i>	
3.	<i>abharanta</i>	<i>yazenta, [ma'yantā]</i>	<i>agarubantā</i>
du. 1.	<i>abharāvahi</i>		
2.	<i>abharethām</i>		
3.	<i>abharetām</i>	<i>apər^əsaetəm</i>	

672 Indikativ ps. a imperfektum atematických sloves (typy h—m). K charakteristickým znakům atematického časování patří alternace přítomního kmene: tzv. silný kmen (II, resp. III) je v singulárních tvarech akt., v ostatních tvarech nacházíme tzv. slabý kmen (I) (§ 63121). Koncová hláska kmene dále podléhá alternacím popsaným v §§ 226n.; několik sloves však vkládá před osobní přípony spojovací vokál *i*.

6721 Kořenový prezens (typ h = sti. třída 2)

ind. ps.	STI.		AV.		STPERS.		
akt. sg.	1.	<i>dohmi</i>	<i>asmi</i>	<i>staomi</i>	<i>ahmi</i>	<i>amiy</i>	
	2.	<i>dhokṣi</i>	<i>asi</i>	<i>pāhi</i>	<i>ahi</i>		
	3.	<i>dogdhi</i>	<i>asti</i>	<i>stao'ti</i>	<i>asti</i>	<i>astiy</i>	
	pl. 1.	<i>duhmaḥ</i>	<i>smaḥ</i> [<i>smasi</i>]		<i>mahi</i>	<i>amahy</i>	
		2.	<i>dugdha</i>	<i>stha</i> [<i>sthana</i>]		[<i>stā</i>]	
		3.	<i>duhanti</i>	<i>santi</i>	<i>vānti</i>	<i>hanti</i>	<i>hantiy</i>
	du. 1.	<i>duhvaḥ</i>	<i>svaḥ</i>	<i>usvaḥi</i>			
		2.	<i>dugdhaḥ</i>	<i>sthaḥ</i>			
		3.	<i>dugdhaḥ</i>	<i>staḥ</i>	<i>mruto</i>	<i>sto</i>	
med. sg.	1.	<i>duhe</i>	<i>dviṣe</i>	[<i>mruye</i>]	[<i>gər²zoi</i>]		
	2.	<i>dhukṣe</i>	<i>dvikṣe</i>				
	3.	<i>dugdhe</i> [<i>duhe</i>]	<i>dviṣte</i>	<i>mru'te</i>	<i>aozte</i>		
	pl. 1.	<i>duhmahe</i>	<i>dviṣmahe</i>	<i>mruye</i>			
		2.	<i>dugdhe</i>	<i>dviddhve</i>	<i>mrūma'de</i>	[<i>aog²madae-čā</i>]	
		3.	<i>duhate</i> [<i>duhre, duhrate</i>]	<i>dviṣate</i>		<i>aoja'te</i>	
				<i>soire</i>			

du. 1.	<i>duhvahe</i>	<i>dvišvahe</i>		
2.	<i>duhāthe</i>	<i>dvišāthe</i>		
3.	<i>duhāte</i>	<i>dvišāte</i>		

impf.

akt. sg. 1.	<i>adoham</i>	<i>āsam</i>	<i>mraom</i>	<i>āham</i>
2.	<i>adhok</i>	<i>āsīh, [āh]</i>	[<i>mraoṣ</i>] <i>as</i>	
3.	<i>adhok</i>	<i>āsīt, [āh]</i>	[<i>mraot</i>] <i>as</i>	<i>aṣa</i>
pl. 1.	<i>aduhma</i>	<i>āsma</i>	[<i>əhmā</i>]	<i>akumā</i>
2.	<i>adugdha</i>	<i>āsta</i>	[<i>mraotā</i>]	
3.	<i>aduhan</i>	<i>āsan</i>	<i>hən</i>	<i>āha</i>
	[<i>duhuḥ</i>]			
du. 1.	<i>aduhva</i>	<i>āsva</i>	[<i>ahvā</i>]	
2.	<i>adugdham</i>	<i>āstam</i>		
3.	<i>adugdhām</i>	<i>āstām</i>	[<i>āitəm</i>]	
med. sg. 1.	<i>aduhi</i>	<i>adviši</i>	[<i>mraoī</i>] [<i>aojī</i>]	
2.	<i>adugdhāḥ</i>	<i>advištāḥ</i>	[<i>aoγžā</i>]	
3.	<i>adugdha</i>	<i>advišta</i>	<i>staota</i> [<i>aog'dā</i>]	
pl. 1.	<i>aduhmahi</i>	<i>adviśmahi</i>	[<i>var'ma'di</i>]	
2.	<i>adugdhvam</i>	<i>adviḍdhvam</i>	[<i>āidūm</i>]	
3.	<i>aduhata</i>	<i>adviśata</i>	[<i>varatā</i>]	
	[<i>aduhran</i>]			
du. 1.	<i>aduhvahi</i>	<i>adviśvahi</i>		
2.	<i>aduhāthām</i>	<i>adviśāthām</i>		
3.	<i>aduhātām</i>	<i>adviśātām</i>		

6722 Reduplikovaný prézens (typ i = sti. tř. 3)

STI.

ind. ps.

impf.

akt. sg. 1.	<i>juhomi</i>	<i>dadāmi</i>	<i>aṣuhavam</i>	<i>adadām</i>
2.	<i>juhoši</i>	<i>dadāsi</i>	<i>aṣuhoḥ</i>	<i>adadāḥ</i>
3.	<i>juhoti</i>	<i>dadāti</i>	<i>aṣuhot</i>	<i>adadāt</i>
pl. 1.	<i>juhumaḥ</i>	<i>dadmaḥ</i>	<i>aṣuhuma</i>	<i>adadma</i>
2.	<i>juhutha</i>	<i>dattha</i>	<i>aṣuhuta</i>	<i>adatta</i>
3.	<i>juhvati</i>	<i>dadati</i>	<i>aṣuhavuh</i> [<i>abibhuran</i>]	<i>adaduh</i>
du. 1.	<i>juhuvah</i>	<i>dadvah</i>	<i>aṣuhuwa</i>	<i>adadva</i>
2.	<i>juhuthaḥ</i>	<i>datthaḥ</i>	<i>aṣuhutam</i>	<i>adattam</i>
3.	<i>juhutaḥ</i>	<i>dattaḥ</i>	<i>aṣuhutām</i>	<i>adattām</i>

med. sg. 1.	<i>juhve</i>	<i>dade</i>	<i>a'juhvi</i>	<i>adadi</i>
2.	<i>juhuše</i>	<i>datse</i>	<i>a'juhuthāḥ</i>	<i>adaththāḥ</i>
3.	<i>juhute</i>	<i>datte [daddhe]</i>	<i>a'juhuta</i>	<i>adatta</i>
pl. 1.	<i>juhumāhe</i>	<i>dadmahe</i>	<i>a'juhumahi</i>	<i>adadmahi</i>
2.	<i>juhudhve</i>	<i>daddhve</i>	<i>a'juhudhvam</i>	<i>adaddhvam</i>
3.	<i>juhvate</i>	<i>dadate</i>	<i>a'juhvata</i>	<i>adadata</i>
du. 1.	<i>juhuvahe</i>	<i>dadvahe</i>	<i>a'juhuvaḥi</i>	<i>adadvahi</i>
2.	<i>juhvāthe</i>	<i>dadāthe</i>	<i>a'juhvāthām</i>	<i>adadāthām</i>
3.	<i>juhvāte</i>	<i>dadāte</i>	<i>a'juhvātām</i>	<i>adadātām</i>

AV. ind. ps. impf. ind. ps. impf.

akt. sg. 1.	<i>dadqmi</i>	<i>dadqm</i>	med. <i>da'de</i>	
2.	<i>dadāhi</i>	[<i>dadā</i>]		
3.	<i>dadā'ti</i>	[<i>dadāt</i>]	<i>daste, da'de</i>	<i>dasta</i>
pl. 1.	<i>dad'mahi</i>		[<i>dad'ma'de</i>]	
2.	<i>dasta</i>			
3.	[<i>dadā'ti</i>]	<i>dadat</i>		

Ze stpers. je doložen pouze tvar 3. sg. impf. akt. *adadā*.

6723 Nazální prézens typů k, l (= sti. tř. 5, 8)

STI. ind. ps. impf.

akt. sg. 1.	<i>sunomi</i>	<i>karomi</i>	<i>asunavam</i>	<i>akaravam</i>
2.	<i>sunoši</i>	<i>karoši</i>	<i>asunoh</i>	<i>akarah</i>
3.	<i>sunoti</i>	<i>karoti</i>	<i>asunot</i>	<i>akarot</i>
pl. 1.	<i>sunumah</i>	<i>kurmah</i>	<i>asunuma</i>	<i>akurma</i>
	[<i>kṛṇmasi</i>]			
2.	<i>sunutha</i>	<i>kurutha</i>	<i>asunuta</i>	<i>akuruta</i>
3.	<i>sunvanti</i>	<i>kurvanti</i>	<i>asunvan</i>	<i>akurvan</i>
du. 1.	<i>sunuvaḥ</i>	<i>kurvaḥ</i>	<i>asunuva</i>	<i>akurva</i>
2.	<i>sunuthaḥ</i>	<i>kuruthaḥ</i>	<i>asunutam</i>	<i>akurutam</i>
3.	<i>sunutaḥ</i>	<i>kurutaḥ</i>	<i>asunutām</i>	<i>akurutām</i>
med. sg. 1.	<i>sunve</i>	<i>kurve</i>	<i>asunvi</i>	<i>akurvi</i>
2.	<i>sunuše</i>	<i>kuruše</i>	<i>asunuthāḥ</i>	<i>akuruthāḥ</i>
3.	<i>sunute</i>	<i>kurute</i>	<i>asunuta</i>	<i>akuruta</i>
	[<i>sunve</i>]			
pl. 1.	<i>sunumahe</i>	<i>kurmahe</i>	<i>asunumahi</i>	<i>akurmahi</i>
	[<i>kṛṇmahe</i>]			

2.	<i>sunudhve</i>	<i>kurudhve</i>	<i>asunudhvam</i>	<i>akurudhvam</i>
3.	<i>sunvate</i>	<i>kurvate</i>	<i>asunvata</i>	<i>akurvata</i>
	[<i>sunvire</i>]			
du. 1.	<i>sunuvahe</i>	<i>kurvahe</i>	<i>asunuvahi</i>	<i>akurvahi</i>
2.	<i>sunvāthe</i>	<i>kurvāthe</i>	<i>asunvāthām</i>	<i>akurvāthām</i>
3.	<i>sunvāte</i>	<i>kurvāte</i>	<i>asunvātām</i>	<i>akurvātām</i>

Ostatní prézenty typu 1 (tř. 8) se časují stejně jako *sunomi* (*tanomi* atd.).

AV.	ind. ps.	impf.	STPERS. ps.	impf.
akt. sg. 1.	<i>kəṛṇaomi</i>			<i>akunavam</i>
2.	<i>kəṛṇūši</i>			
3.	<i>kəṛṇao'ti</i>	<i>kəṛṇaot</i>	<i>kunautiy</i>	<i>akunauš</i>
pl. 2.		[<i>dʰəṇaotā</i>]		
3.	<i>sʰurunvanti</i>	<i>kəṛṇāun</i>		<i>akunava</i>
med. sg. 3.	<i>vəṛṇu'te</i>	<i>hunūta</i>		
du. 3.	[<i>vəṛṇva'te</i>]			

6724 Nazální prézens typů j, m (= sti. tř. 7, 9)

STI.	ind. ps.	impf.		
akt. sg. 1.	<i>yunaǰmi</i>	<i>krīṇāmi</i>	<i>ayunaǰam</i>	<i>akrīṇām</i>
2.	<i>yunaḁši</i>	<i>krīṇāsi</i>	<i>ayunak</i>	<i>akrīṇāḁ</i>
3.	<i>yunakti</i>	<i>krīṇāti</i>	<i>ayunak</i>	<i>akrīṇāt</i>
pl. 1.	<i>yunḁjmaḁ</i>	<i>krīṇīmaḁ</i>	<i>ayunḁjma</i>	<i>akrīṇīma</i>
2.	<i>yunḁktha</i>	<i>krīṇītha</i>	<i>ayunḁkta</i>	<i>akrīṇīta</i>
3.	<i>yunḁjanti</i>	<i>krīṇānti</i>	<i>ayunḁjan</i>	<i>akrīṇan</i>
du. 1.	<i>yunḁjvaḁ</i>	<i>krīṇīvaḁ</i>	<i>ayunḁjva</i>	<i>akrīṇīva</i>
2.	<i>yunḁkthaḁ</i>	<i>krīṇīthaḁ</i>	<i>ayunḁktam</i>	<i>akrīṇītam</i>
3.	<i>yunḁktaḁ</i>	<i>krīṇītaḁ</i>	<i>ayunḁktām</i>	<i>akrīṇītām</i>
med. sg. 1.	<i>yunḁje</i>	<i>krīṇe</i>	<i>ayunḁji</i>	<i>akrīṇi</i>
2.	<i>yunḁše</i>	<i>krīṇīše</i>	<i>ayunḁkthāḁ</i>	<i>akrīṇīthāḁ</i>
3.	<i>yunḁkte</i>	<i>krīṇīte</i>	<i>ayunḁkta</i>	<i>akrīṇīta</i>
pl. 1.	<i>yunḁjmahe</i>	<i>krīṇīmahe</i>	<i>ayunḁjmahi</i>	<i>akrīṇīmahi</i>
2.	<i>yunḁgdhve</i>	<i>krīṇīdhve</i>	<i>ayunḁgdhvam</i>	<i>akrīṇīdhvam</i>
3.	<i>yunḁjate</i>	<i>krīṇāte</i>	<i>ayunḁjata</i>	<i>akrīṇāta</i>
du. 1.	<i>yunḁjvahe</i>	<i>krīṇīvahe</i>	<i>ayunḁjvahi</i>	<i>akrīṇīvahi</i>
2.	<i>yunḁjāthe</i>	<i>krīṇīāthe</i>	<i>ayunḁjāthām</i>	<i>akrīṇīāthām</i>
3.	<i>yunḁjāte</i>	<i>krīṇīāte</i>	<i>ayunḁjātām</i>	<i>akrīṇīātām</i>

AV.	ind. ps.	impf.
akt. sg. 1.	[čīnahmī] frīnāmi	
2.		[mīnaš]
3.	[vīnastī] [hunā'tī]	[čīnas] frīnāt
pl. 1.	[fryānmaḥī]	
3.	zānanti	
med. sg. 1.	və ^o ne	
3.	[və ^o nte]	[čistā] fraor ^o nta
pl. 2.	[mər ^o ng ^o duye]	
3.	[mər ^o nčā'te] zānā'te	mər ^o nčīnta [və ^o nātā]

6725 Intenzívum (§ 644)

STI.

akt. sg. 1.	vevedmi, vevidīmi	med.	bobudhye
2.	vevetsi, vevidīši		bobudhyase
3.	veveti, vevidīti		bobudhyate
pl. 1.	vevidmaḥ		bobudhyāmahe
2.	vevīttha		bobudhyadhve
3.	vevidanti atd.		bobudhyante atd.

673 Imperativ

6731 Tematický ps.

	STI.		AV.		STPERS.
	akt.	med.	akt.	med.	akt.
sg. 1.	bharāni	bharai			
2.	bhara	bharasva	bara	baraṇuḥa	barā
	[bharatāt]			[gūśahvā]	
3.	bharatu	bharatām	baratu	və ^o zyatqm	baratuv
pl. 1.	bharāma	bharāmahaī			
2.	bharata	bharadhvam			
3.	bharantu	bharantām	barantu	[xraosəntqm]	
du. 1.	bharāva	bharāvahaī			
2.	bharatam	bharethām			
3.	bharatām	baretām			

6732 Atematický ps. typu h

	STI.			AV.		STPERS.
	akt.	med.	akt.	akt.	med.	akt.
sg. 1.	<i>dohāni</i>	<i>dohai</i>	<i>asāni</i>			
2.	<i>duḡdhi</i> <i>brūhi, ihi</i> [<i>vittāt</i>]	<i>dhukšva</i>	<i>edhi</i>	<i>mrū^tdi</i> [<i>zdī</i>]	<i>kə^ršvā</i>	<i>pādiy</i>
3.	<i>dogdhu</i>	<i>duḡdhām</i> [<i>duhām</i>]	<i>astu</i>	[<i>sraotū</i>] [<i>astū</i>]		<i>pā^{tuv}</i>
pl. 1.	<i>dohāma</i>	<i>dohāmahai</i>	<i>asāma</i>			
2.	<i>duḡdha</i>	<i>duḡdhvam</i>	<i>sta</i>			<i>ḡatā</i>
3.	<i>duhantu</i>	<i>duhatām</i> [<i>duhrām</i>]	<i>santu</i>	<i>yantu</i> [<i>həntū</i>]		<i>pā^{tuv}</i>
du. 1.	<i>dohāva</i>	<i>dohāvahai</i>	<i>asāva</i>			
2.	<i>duḡdham</i>	<i>duhāthām</i>	<i>stam</i>			
3.	<i>duḡdhām</i>	<i>duhātām</i>	<i>stām</i>			

6733 Atematický ps. typu i

	STI.			AV.	
	akt.	med.	akt.	med.	akt. med
sg. 1.	<i>ḡhavāni</i>	<i>ḡhavai</i>	<i>dadāni</i>	<i>dadai</i>	
2.	<i>ḡhudhi</i>	<i>ḡhušva</i>	<i>dehi</i> [<i>dattāt</i>]	<i>datsva</i>	<i>dazdi</i> <i>dasva</i>
3.	<i>ḡhotu</i>	<i>ḡhutām</i>	<i>dadātu</i>	<i>dattām</i>	[<i>dadātū</i>]
pl. 1.	<i>ḡhavāma</i>	<i>ḡhavāmahai</i>	<i>dadāma</i>	<i>dadāmahai</i>	
2.	<i>ḡhuta</i>	<i>ḡhudhvam</i>	<i>datta</i>	<i>daddhvam</i>	
3.	<i>ḡhvatu</i>	<i>ḡhvatām</i>	<i>dadatu</i>	<i>dadatām</i>	
du. 1.	<i>ḡhavāva</i>	<i>ḡhavāvahai</i>	<i>dadāva</i>	<i>dadāvahai</i>	
2.	<i>ḡhutam</i>	<i>ḡhvāthām</i>	<i>dattam</i>	<i>dadāthām</i>	
3.	<i>ḡhutām</i>	<i>ḡhvātām</i>	<i>dattām</i>	<i>dadātām</i>	

Ze stpers. je doložen pouze tvar 3. sg. akt. *dadātuv*.

akt. sg.	1.	<i>sunavāni</i>	<i>karavāni</i>	<i>yunaḡāni</i>	<i>krīṇāni</i>
	2.	<i>sunu</i> [<i>kr̥ṇuhi</i>]	<i>kuru</i>	<i>yunḡdhi</i>	<i>krīṇīhi</i> <i>gr̥hāṇa</i>
	3.	<i>sunotu</i>	<i>karotu</i>	<i>yunaktu</i>	<i>krīṇātu</i>
pl. 1.	1.	<i>sunavāma</i>	<i>karavāma</i>	<i>yunaḡāma</i>	<i>krīṇāma</i>
	2.	<i>sunuta</i>	<i>kuruta</i>	<i>yunḡta</i>	<i>krīṇīta</i>
	3.	<i>sunvantu</i>	<i>kurvantu</i>	<i>yunḡjantu</i>	<i>krīṇāntu</i>
med. sg.	1.	<i>sunavai</i>	<i>karavai</i>	<i>yunaḡai</i>	<i>krīṇai</i>
	2.	<i>sunuśva</i>	<i>kuruśva</i>	<i>yunḡśva</i>	<i>krīṇīśva</i>
	3.	<i>sunutām</i>	<i>kurutām</i>	<i>yunḡtām</i>	<i>krīṇītām</i>
pl. 1.	1.	<i>sunavāmahai</i>	<i>karavāmahai</i>	<i>yunaḡamahai</i>	<i>krīṇāmahai</i>
	2.	<i>sunudhvam</i>	<i>kurudhvam</i>	<i>yunḡdhvam</i>	<i>krīṇīdhvam</i>
	3.	<i>sunvatām</i>	<i>kurvatām</i>	<i>yunḡjatām</i>	<i>krīṇātām</i>

Duální formy neuvádíme. Z av. jsou doloženy pouze tvary 2. sg. akt. *kṛ̥nū'di* (typ k) a 3. pl. akt. *fr̥īṇantu* (typ m).

674 Optativ

Optativ se tvoří od přítomného kmene přidáním optativního příznaku (§ 653) a sekundárních osobních přípon. U tematických sloves splývá optativní příznak s tematickým vokálem v diftong *e* (*ey*). U atematických sloves má optativní příznak v aktivu podobu *yā*, v mediu *ī* (*īy*). — K optativním tvarům od jiných temporálních kmenů srovn. § 653.

STI.

AV.

akt. sg.	1.	<i>bhareyam</i>	<i>duhyām</i>	<i>syām</i>	[<i>hyām</i>]
	2.	<i>bhareḥ</i>	<i>duhyāḥ</i>	<i>syāḥ</i>	[<i>hyā</i>]
	3.	<i>bharet</i>	<i>duhyāt</i>	<i>syāt</i>	[<i>hyāt</i>]
pl. 1.	1.	<i>bharema</i>	<i>duhyāma</i>	<i>syāma</i>	[<i>hyāma</i>]
	2.	<i>bhareta</i>	<i>duhyāta</i>	<i>syāta</i>	
	3.	<i>bhareyuh</i>	<i>duhyuh</i>	<i>syuh</i>	
du. 1.	1.	<i>bhareva</i>	<i>duhyāva</i>	<i>syāva</i>	
	2.	<i>bharetam</i>	<i>duhyātam</i>	<i>syātām</i>	
	3.	<i>bharetām</i>	<i>duhyātām</i>	<i>syātām</i>	
med. sg.	1.	<i>bhareya</i>	<i>duhīya</i>	[<i>vāurayā</i>]	
	2.	<i>bharethāḥ</i>	<i>duhīthāḥ</i>	<i>yazaśa</i>	<i>mr̥viśa</i>
	3.	<i>bhareta</i>	<i>duhīta</i>	<i>yazaeta</i>	<i>gnīta</i>

pl. 1.	<i>bharemahī</i>	<i>duhīmahi</i>	[vāuroima'de]	[va'rīma'di]
2.	<i>bharedhvam</i>	<i>duhīdhvam</i>	<i>rāmoiḍwam</i>	
3.	<i>bhareran</i>	<i>duhīran</i>	<i>yazayanta</i>	
	[<i>bharerata</i>]			
du. 1.	<i>bharevahi</i>	<i>duhīvahi</i>		
2.	<i>bhareyāthām</i>	<i>duhīyāthām</i>		
3.	<i>bhareyātām</i>	<i>duhīyātām</i>		

675 Konjunktiv

Konjunktiv se tvoří přidáním konjunktivního příznaku (§ 652) k temporálním kmenům; osobní přípony jsou zčásti primární, zčásti sekundární (kolísání!). V 1. sg. akt. nacházíme jednak *-ā*, jednak *-āni* (§ 661). Uvádíme pouze tvary konjunktivu ps.; ke konjunktivním tvarům od ostatních kmenů srovn. § 652.

	VĚD.		AV.		STPERS.
	akt.	med.	akt.	med.	akt.
sg. 1.	<i>arčā</i>	<i>gaččhai</i>	[<i>xšayā</i>]	[<i>jasai</i>]	
	<i>vahāni</i>		<i>barāni</i>		
2.	<i>bharāḥ</i>	<i>vardhāse</i>	<i>barāhi</i>	<i>pər'sānhe</i>	<i>barāhy</i>
	<i>vahāsi</i>				
3.	<i>bharāt</i>	<i>vahāte</i>	<i>barāt</i>	[<i>pər'sā'te</i>]	<i>bavātiy</i>
	<i>bharāti</i>		<i>jasāti</i>		
pl. 1.	<i>bharāma</i>	<i>yaḡāmahai</i>	[<i>jvāmahi</i>]		
2.	<i>vahātha</i>				
3.	<i>vahān</i>		<i>barqṇ</i>	<i>yazānte</i>	
			<i>barānti</i>		

	VĚD.			AV.		STPERS.
	akt.	akt.	med.	akt.	med.	akt.
sg. 1.	<i>ayā</i>	<i>kṛṇavā</i>	<i>kṛṇavai</i>	[<i>aṇhā</i>]	[<i>aojai</i>]	
	<i>asāni</i>					<i>ahanīy</i>
2.	<i>asaḥ</i>	<i>kṛṇavaḥ</i>	<i>kṛṇavase</i>	<i>aṇho</i>		<i>kunavahy</i>
	<i>asasi</i>					
3.	<i>asāt</i>	<i>kṛṇavat</i>	<i>kṛṇavate</i>	<i>aṇhat</i>	[<i>yama'te</i>]	
	<i>asati</i>					<i>ahatiy</i>
pl. 1.	<i>asāma</i>	<i>kṛṇavāma</i>	<i>kṛṇavāmahai</i>		[<i>isāma'de</i>]	
2.	<i>asatha</i>	<i>kṛṇavatha</i>				
	<i>hanātha</i>					

3.	asan ayān	kr̥ṇavan ayān	kr̥ṇavanta	an̥hən [yaojante]	
----	--------------	------------------	------------	-------------------	--

Duální formy neuvádíme.

676 Aorist

Aorist (indikativ aor.) se tvoří přidáváním sekundárních osobních přípon k aoristovému kmeni; v kl. sanskrtu je obligátní augment. K neindikativním formám srovn. §§ 652—3.

6761 Nesigmatický aorist (typy n, o, p)

Aoristové kmeny typů o, p nepodléhají alternaci, typ n (kořenový aorist) jen v omezené míře: silný kmen v akt. tvarech kromě 3. pl., slabý kmen v 3. pl. akt. a v mediu (mediální formy kořenového aoristu jsou však vzácné).

STI.					AV.
n					
o					
p					
akt. sg. 1.	adām	abhuvam	avṛtam	ajījanam	
2.	adāḥ	abhūḥ	avṛtaḥ	ajījanah	[dā] [mæng]
3.	adāt	abhūt	avṛtat	ajījanat	[dāt] [jən]
pl. 1.	adāma	abhūma	avṛtāma	ajījanāma	[dāmā]
2.	adāta	abhūta	avṛtata	ajījanata	[dātā]
3.	aduḥ	abhuvan	avṛtan	ajījanan	[dar ^o] [g ^o mən]
du. 1.	adāva	abhūva	avṛtāva	ajījanāva	
2.	adātam	abhūtam	avṛtatam	ajījanatam	
3.	adātām	abhūtām	avṛtatām	ajījanatām	
med. sg. 1.	[akri]		avṛte	ajījane	
2.	[akrthāḥ]		avṛtathāḥ	ajījanathāḥ	[mænghā]
3.	[akṛta]		avṛtata	ajījanata	[mantā]
pl. 1.	[adimahi]		avṛtāmahi	ajījanāmahi	
2.	[ačidhvam]		avṛtadhvam	ajījanadhvam	
3.	[akrata]		avṛtanta	ajījananta	[dātā]
	[asthiran]				
du. 1.	[ganvahi]		avṛtāvahi	ajījanāvahi	[dva ^o dī]
2.			avṛtethām	ajījanethām	
3.	[akrātām]		avṛtetām	ajījanetām	asrvātām

Z avesty uvádíme pouze doklady typu n; jak zde, tak i u typů o, p bývá nezřídka obtížné rozhodnout, zda jde o prézens nebo o aorist.

6762 Sigmatický aorist (typy r, s, t, u)

Alternaci vykazuje téměř jen typ r (s-aorist): silný kmen (III) je v aktivu, slabý (I, resp. II) v mediu.

STI.**AV.**

akt.	r			s	u	
sg. 1.	<i>arautsam</i>	<i>aṛaiṣam</i>	<i>abodhiṣam</i>	<i>adikṣam</i>	<i>vīsam</i>	
2.	<i>arautsiḥ</i>	<i>aṛaiṣiḥ</i> [<i>ahāḥ</i>]	<i>abodhiḥ</i>	<i>adikṣaḥ</i>	[<i>dāiṣ</i>] [<i>sqs</i>]	
3.	<i>arautsīt</i> [<i>araut</i>]	<i>aṛaiṣīt</i> [<i>aṛaiḥ, ahāḥ</i>]	<i>abodhīt</i>	<i>adikṣat</i>	[<i>dār^ošt</i>] [<i>sqs</i>]	
pl. 1.	<i>arautsma</i>	<i>aṛaiṣma</i>	<i>abodhiṣma</i>	<i>adikṣāma</i>		
2.	<i>arautta</i>	<i>aṛaiṣta</i>	<i>abodhiṣta</i>	<i>adikṣata</i>	[<i>sqsātā</i>]	
3.	<i>arautsuḥ</i>	<i>aṛaiṣuḥ</i>	<i>abodhiṣuḥ</i>	<i>adikṣan</i>	[<i>stāṇḥat</i>]	
du. 1.	<i>arautsva</i>	<i>aṛaiṣva</i>	<i>abodhiṣva</i>	<i>adikṣāva</i>		
2.	<i>arauttam</i>	<i>aṛaiṣtam</i>	<i>abodhiṣtam</i>	<i>adikṣatam</i>		
3.	<i>arauttām</i>	<i>aṛaiṣtām</i>	<i>abodhiṣtām</i>	<i>adikṣātām</i>		
med.						
sg. 1.	<i>arutsi</i>	<i>aṛeṣi</i>	<i>abodhiṣi</i>	<i>adikṣi</i> (!)	[<i>māṅghī</i>]	
2.	<i>arutthāḥ</i>	<i>aṛeṣthāḥ</i>	<i>abodhiṣthāḥ</i>	<i>adikṣathāḥ</i>	[<i>doiṣā</i>]	
3.	<i>arutta</i>	<i>aṛeṣta</i>	<i>abodhiṣta</i>	<i>adikṣata</i>	[<i>māstā</i>]	
pl. 1.	<i>arutsmahi</i>	<i>aṛeṣmahi</i>	<i>abodhiṣmahi</i>	<i>adikṣāmahi</i>	[<i>amāhma^ddī</i>]	
2.	<i>aruddhvam</i>	<i>aṛeḍhvam</i>	<i>abodhiḍhvam</i>	<i>adikṣadhvam</i>	[<i>ḍrāzdūm</i>]	
3.	<i>arutsata</i>	<i>aṛeṣata</i>	<i>abodhiṣata</i>	<i>adikṣanta</i>		
du. 1.	<i>arutsvahi</i>	<i>aṛeṣvahi</i>	<i>abodhiṣvahi</i>	<i>adikṣāvahi</i>		
2.	<i>arutsāthām</i>	<i>aṛeṣāthām</i>	<i>abodhiṣāthām</i>	<i>adikṣāthām</i> (!)		
3.	<i>arutsātām</i>	<i>aṛeṣātām</i>	<i>abodhiṣātām</i>	<i>adikṣātām</i> (!)		

Aorist typu t se časuje zcela stejně jako aor. typu s: *ayāsiṣam, ayāsiḥ, ayāsiṭ* atd.

677 Perfektum (§ 633)

Perfektum (indikativ pf.) se tvoří od perfektového kmene přidáváním osobních přípon perfekta (§ 667); k pluskvamperfektu srovn. § 6772, ke konjunktivu pf. § 652, k optativu pf. § 653. Většina sti. perfekt má mezi kmenem a osobní příponou v 2. sg., 1. pl. a 1. du. akt. a v 2. sg., 1. pl., 2. pl., 3. pl. a 1. du. med. spojovací vokál *i*. Většina perf. kmenů podléhá alternaci: silný kmen je v tvarech sg. akt., v ostatních tvarech je slabý kmen. Silný kmen má ablautovou podobu III nebo II, slabý I nebo zvláštní podobu s -e- (§ 22311). V řadě tvarů sg. akt. jsou ovšem dublety: v 1. sg. podoba III nebo II (kořeny tř. 1, 3), v 2. sg. III nebo II, resp. II nebo podoba s -e-.

STI.

akt. sg.	1.	<i>tatāna</i>	<i>uvāča</i>	<i>bibheda</i>	<i>čakāra</i>	<i>nināya</i>
	2.	<i>tatantha</i>	<i>uvaktha</i>	<i>bibheditha</i>	<i>čakartha</i>	<i>ninetha</i>
		<i>tenītha</i>	<i>uvačītha</i>			<i>nināyītha</i>
	3.	<i>tatāna</i>	<i>uvāča</i>	<i>bibheda</i>	<i>čakāra</i>	<i>nināya</i>
	pl. 1.	<i>tenīma</i>	<i>ūčīma</i>	<i>bibhidīma</i>	<i>čakrma</i>	<i>ninyīma</i>
	2.	<i>tena</i>	<i>ūča</i>	<i>bibhida</i>	<i>čakra</i>	<i>ninya</i>
	3.	<i>tenuḥ</i>	<i>ūčuḥ</i>	<i>bibhiduḥ</i>	<i>čakruḥ</i>	<i>ninyuḥ</i>
	du. 1.	<i>tenīva</i>	<i>ūčīva</i>	<i>bibhidīva</i>	<i>čakrva</i>	<i>ninyīva</i>
	2.	<i>tenathuḥ</i>	<i>ūčathuḥ</i>	<i>bibhidathuḥ</i>	<i>čakrathuḥ</i>	<i>ninyathuḥ</i>
	3.	<i>tenatuḥ</i>	<i>ūčatuḥ</i>	<i>bibhidatuḥ</i>	<i>čakratuḥ</i>	<i>ninyatuḥ</i>
med. sg.	1.	<i>tene</i>	<i>ūče</i>	<i>bibhide</i>	<i>čakre</i>	<i>ninye</i>
	2.	<i>tenīše</i>	<i>ūčīše</i>	<i>bibhidīše</i>	<i>čakrše</i>	<i>ninyīše</i>
	3.	<i>tene</i>	<i>ūče</i>	<i>bibhide</i>	<i>čakre</i>	<i>ninye</i>
pl.	1.	<i>tenīmahe</i>	<i>ūčīmahe</i>	<i>bibhidīmahe</i>	<i>čakrmahe</i>	<i>ninyīmahe</i>
	2.	<i>tenīdhve</i>	<i>ūčīdhve</i>	<i>bibhidīdhve</i>	<i>čakrīdhve</i>	<i>ninyīdhve</i>
	3.	<i>tenīre</i>	<i>ūčīre</i>	<i>bibhidīre</i>	<i>čakrīre</i>	<i>ninyīre</i>
du.	1.	<i>tenīvahe</i>	<i>ūčīvahe</i>	<i>bibhidīvahe</i>	<i>čakrvahe</i>	<i>ninyīvahe</i>
	2.	<i>tenāthe</i>	<i>ūčāthe</i>	<i>bibhidāthe</i>	<i>čakrāthe</i>	<i>ninyāthe</i>
	3.	<i>tenāte</i>	<i>ūčāte</i>	<i>bibhidāte</i>	<i>čakrāte</i>	<i>ninyāte</i>

STI.

AV.

akt. sg.	1.	<i>dadau</i>	<i>āsa</i>	<i>veda</i>	<i>didvaeša</i> , [vaedā]
	2.	<i>dadātha</i>	<i>āsītha</i>	<i>vettha</i>	[dadāḍā, voistā]
		<i>dadītha</i>			
	3.	<i>dadau</i>	<i>āsa</i>	<i>veda</i>	<i>vavar²za</i> , <i>dada</i> , <i>vaeda</i>
	pl. 1.	<i>dadīma</i>	<i>āsīma</i>	<i>vidma</i>	<i>didvīšma</i>
	2.	<i>dada</i>	<i>āsa</i>	<i>vida</i>	[vaorāzaḍā]
	3.	<i>daduḥ</i>	<i>āsuh</i>	<i>viduḥ</i>	[čikoit²š], <i>vaonar²</i> , <i>vīdar²</i>
	du. 1.	<i>dadīva</i>	<i>āsīva</i>	<i>vidva</i>	
	2.	<i>dadathuḥ</i>	<i>āsathuḥ</i>	<i>vidathuḥ</i>	
	3.	<i>dadatuḥ</i>	<i>āsatuḥ</i>	<i>vidatuḥ</i>	<i>vāv²r²zātar²</i>
med. sg.	1.	<i>dade</i>			<i>susruye</i>
	2.	<i>dadiše</i>			
	3.	<i>dade</i>			[vāv²r²zoi], <i>da¹de</i>
pl.	1.	<i>dadīmahe</i>			
	2.	<i>dadīdhve</i>			
	3.	<i>dadīre</i>			<i>čazrare</i>
du. 3.		<i>dadāte</i>			<i>mamanā¹te</i> , [dazde]

6771 V kl. sanskrtu existuje vedle jednoduchého perfekta ještě opisné (složené) perfektum. Tvoří se spojením zvláštní formy s koncovkou *-ām* (tvořené od ps. kmene!) s formami pf. sloves *kr-*, *as-* a *bhū-*, a to od odvozených sloves (kauzativ, desiderativ aj.), dále od kořenů, kde tvoření jednoduchého perfekta naráží na hláskové obtíže (*īkṣ-* apod.), někdy však konkuruje jednoduchému perfektu těchto kořenů:

sthāpayām čakāra (kauz. *sthāpayati, sthā-*),
toṣayām āsa (kauz. *toṣayati, tuṣ-*),
pipāsām čakāra (desid. *pipāsati, pā-*)
īkṣām čakāra (*īkṣate*) apod.

Tato formace zřejmě vznikla spojením akuzativu slovesného abstrakta na *ā* (§ 368) s tvary slovesa *kr-* (*īkṣām čakāra* = pohled jsem učinil); ty při tvoření opisného perfekta převládají, zejm. ve starších památkách. Později (když už povaha tvaru na *-ām* přestala být jasná) nastupovala na místo *kr* i jiná pomocná slovesa. Toto opisné perfektum představuje v sti. systému slovesných tvarů cizorodý prvek (podobné tvary vznikají až v pokročilejším stádiu vývoje ide. jazyků); snad do sanskrtu proniklo z mluveného jazyka.

6772 Pluskvamperfektum

Pluskvamperfektum se tvoří od kmene perfekta přidáním sekundárních osobních přípon a augmentu. Védské příklady: akt. sg. 1. *aṣagrabham* (*grabh-*), *čiketam* (*čít-*), 2. *ariveṣiḥ* (*viṣ-*), 3. *ačiket* (*čít-*), pl. 2. *aṣaganta* (*gam-*), 3. *ačūcyavruḥ* (*čyru-*) apod., med. sg. 1. *aśuśravi* (*śru-*), 3. *didiṣta* (*dīṣ-*), pl. 3. *aṣagmīran* (*gam-*) apod. Av. příklady: sg. 3. *jaḡmat* (*gam-*), *anaṣat* (*nas-*), pl. 3. *vaozīrəm* (*vaz-*) aj. (srovn. též § 6323).

678 Futurum

Futurum se tvoří přidáním primárních osobních přípon k futur. kmeni (§ 634), kondicionál (jen kl.) přidáním sekundárních přípon a augmentu:

	STI.				AV.
	fut. akt.	med.	kond. akt.	med.	fut. akt.
sg. 1.	<i>dāsyāmi</i>	<i>dāsyē</i>	<i>adāsyam</i>	<i>adāsyē</i>	[<i>vaxṣyā</i>]
2.	<i>dāsyasi</i>	<i>dāsyase</i>	<i>adāsyah</i>	<i>adāsyathāḥ</i>	
3.	<i>dāsyati</i>	<i>dāsyate</i>	<i>adāsyat</i>	<i>adāsyata</i>	
pl. 1.	<i>dāsyāmaḥ</i>	<i>dāsyāmahe</i>	<i>adāsyāma</i>	<i>adāsyāmahi</i>	<i>sraeṣye'ti</i>
2.	<i>dāsyatha</i>	<i>dāsyadhve</i>	<i>adāsyata</i>	<i>adāsyadhvam</i>	
3.	<i>dāsyanti</i>	<i>dāsyante</i>	<i>adāsyān</i>	<i>adāsyanta</i>	
du. 1.	<i>dāsyāvah</i>	<i>dāsyāvahe</i>	<i>adāsyāva</i>	<i>adāsyāvahi</i>	<i>saoṣyanti</i>
2.	<i>dāsyathah</i>	<i>dāsyethe</i>	<i>adāsyatam</i>	<i>adāsyethām</i>	
3.	<i>dāsyataḥ</i>	<i>dāsyete</i>	<i>adāsyatām</i>	<i>adāsyetām</i>	

6781 V kl. sanskrtu existuje vedle jednoduchého futura též opisné futurum. Tvoří se spojením nominativu činitelského jména na *tr* (§ 365), odvozeného od příslušného slovesného kořene s prezენტními tvary slovesa *as-*. V 1. a 2. os. všech čísel se tyto tvary aglutinují k formě nominativu sg. m. činitelského jména (na *-tā*), kdežto jako 3. osoba slouží pouhé nomen agentis (zpravidla maskulinní tvary všech čísel). Ukázka konjugace opisného futura od koř. *dā-* (nomen ag. *dātṛ-*):

sg. 1. <i>dātāsmi</i>	pl. <i>dātāsmah</i>	du. <i>dātāsvah</i>
2. <i>dātāsi</i>	<i>dātāstha</i>	<i>dātāsthaḥ</i>
3. <i>dātā</i>	<i>dātārah</i>	<i>dātārau</i>

Toto opisné futurum v mnoha případech konkuruje jednoduchému futuru. Jeho vznik se dosud nepodařilo uspokojivým způsobem objasnit.

679 Prekativ

Prekativ se tvoří od kořene rozšířeného o prekativní příznak (§ 654) přidáním sekundárních osobních přípon:

	sg.	pl.	du.
akt. 1.	<i>budhyāsam</i>	<i>budhyāma</i>	<i>budhyāsva</i>
2.	<i>budhyāḥ</i>	<i>budhyāsta</i>	<i>budhyāstam</i>
3.	<i>budhyāt</i>	<i>budhyāsuḥ</i>	<i>budhyāstām</i>
med. 1.	<i>bodhiśīya</i>	<i>bodhiśīmahi</i>	<i>bodhiśīvahi</i>
2.	<i>bodhiśīṣṭhāḥ</i>	<i>bodhiśīḍhvam</i>	<i>bodhiśīyāsthām</i>
3.	<i>bodhiśīṣṭa</i>	<i>bodhiśīran</i>	<i>bodhiśīyāstām</i>

68 Geneze indoíránského slovesného systému

Slovesné systémy jednotlivých ide. jazyků jsou nesterpně bohaté: s bohatstvím slovesných tvarů v indoíráňštině a řečtině kontrastuje poměrná jednoduchost slovesných systémů v germánštině, baltštině a hetitštině. Zatímco starší jazykověda pokládala ii. a ř. stav za původní indoevropský, převládá dnes spíše mínění, že původní stav byl jednodušší a že složitost představuje společnou indoíránsko-řeckou inovaci (výsledek speciálního vývoje ve východoindoevropských jazycích).

681 Kategorie času

Základní temporální formy — prezens, aorist a perfektum — jsou zděděny z ide. období. Morfologická struktura těchto forem (autonomie jejich tvoření — § 624) a jejich význam (zejm. v řečtině) však nasvědčují tomu, že rozdíl mezi nimi patřil původně spíše do sféry kategorií vidu (ps. = děj nedokonavý, aor. = děj dokonavý) a diateze (pf. = stav). Transformace těchto původních rozdílů v temporální opozice byla patrně dovršena až v samostatném vývoji jednotlivých ide. jazyků.

6811 Ide. kořeny měly samy o sobě význam buď imperfektivní (nedokonavý) nebo perfektivní (dokonavý). Vytváření aspektových protějšků se dělo několikerým způsobem: Perfektivní protějšky ke kořenům imperfektivního významu se tvořily přidáním elementu *s* nebo přízvukového tematického vokálu (vlastně akcentuací finální samohlásky kořene — § 2285). Imperfektivní protějšky ke kořenům perfektivního významu se tvořily reduplikací začáteční souhlásky, nazálním afixem apod. (původně tu asi šlo o tvoření iterativních forem od perfektivních kořenů, iterativa však později poklesla na prostá imperfektiva). Po změně aspektové opozice v temporální (imperfektivum → přezens, perfektivum → aorist) vznikly takto dvě základní dvojice forem (varianty aspektotemporální opozice):

kořenový (resp. tematický) přezens : tematický (resp. sigmatický) aorist;
 charakterizovaný přezens (tvořený reduplikací, nazálním afixem aj.) : kořenový aorist.

Kontaminací těchto základních variant vznikly později formální opozice typu charakterizovaný přezens : tematický (sigmatický) aorist.

682 Přezens

Už v ide. období se od jednoho kořene nezřídka tvořil přezens několikerým způsobem. Některé z těchto paralelních prezენტních formací pak nabývaly nové funkce v rámci kategorií diateze (v širším smyslu), času, modu apod. Tento vývoj šel ovšem v jednotlivých ide. jazycích různými cestami: např. sufix *sko* (§ 6824) tvoří v hetitštině a řečtině iterativa (nejstarší funkce!), v latině však inkohativa a v tocharštině kauzativa. Ve většině ide. jazyků se kauzativa tvoří sufixem *ei(o)* (ten však tvoří i iterativa — § 6823), v het. však sufixem *nu* a v litevštině sufixem *ā*. V ii. se významové rozdíly mezi jednotlivými ps. formacemi postupně stíraly (§ 631). V kl. sanskrtu se u primárních prezენტů ztratily úplně; ty prezენტní formace, jež si uchovaly specifický význam, platí za „odvozené“ (§ 64).

6821 Rozdíl mezi tematickým prezენტem typů a a b souvisí s přízvukem. Podle svědectví gramatiků a akcentovaných véd. textů měl typ a přízvuk na kořenové slabice (*bhárati*), typ b na tematickém vokálu (*tudāti*). V souvislosti s tím má kořen u typu b podobu I (§ 63112). Oba typy jsou ide. původu, mezi prezenty typu a je však mnoho takových, jež vznikly druhotnou tematizací kořenových prezენტů apod. Oba typy jsou doloženy i v ostatních ide. jazycích, v gramatikách však nejsou rozlišovány: tvoří jedinou třídu, představující základní konjugační typ. Příklady: (a) ř. *φέγω*, lat. *legō*, got. *baíra*, lit. *kertu*, stsl. *berg*, (b) ř. *λόω*, lat. *fluō*, lit. *suku*, stsl. *вѣрѣ* apod. — Tematický vokál podléhá v jiných ide. j. alternaci *e ~ o* (ř. *φέρομεν* — *φέρετε*); v ii. tato alternace hláskovým vývojem zanikla (§ 155).

68211 Tematické prezenty typů c, d vznikly druhotnou tematizací prezენტů typů i, j. Podobný vývoj lze sledovat i v jiných ide. jazycích: lat. *iungō* = sti. *yunakti* apod.

6822 Prézenty odpovídající ii. typu e najdeme v hojném počtu ve všech ide. jazycích: lat. *capīō, faciō*, lit. *ariu, sėju*, stsl. *koljō, kryjō* apod. Větším dílem tu jde o sekundární útvary, neboť sufix *ye/yo* sloužil snad již od ide. období k přetváření atematických kořenových sloves: ř. *ṭelīw* (< **g^when-yo-*) = sti. *hanti* (stsl. *ženō*); ř. *βaίw*, lat. *veniō* = sti. *ganti* (*gamati*); lit. *liežiū*, stsl. *ližō* = sti. *leđhi* (*lihati*) apod. Pokud má prézens tohoto typu intranzitivní význam, může jít o sufix *Hy-e/o*. Tento sufix se objevuje v intranzitivních (stavových) formacích ide. jazyků v různých ablautových obměnách:

Hy + o (> *yo*): sti. *kupyati*, lat. *cupit*; sti. *manyate*, ř. *μαίεται* (< **mⁿon-ye-*), stsl. *mnjō*

eHy (> *ē*): ř. *ἐμάρην* (aor.), lat. *vidēre*, lit. *minėti*, stsl. *mnėti, viděti*

oHy (> *ī*): lit. *mini*, stsl. *vidiši*

V ii. je doložena jen tematizovaná varianta.

68221 Z intranzitivního významu *ya*-prézentu se v ii. vyvinul význam pasivní (§ 641). Tento posun měl snad východisko v takových případech, kdy vedle intranzitiva tvořeného sufixem *ya* existovalo tranzitivum tvořené od téhož kořene jiným způsobem (*tapati* ‚zahřívá‘: *tapyati* ‚zahřívá se‘): protiklad *tranzitivum*: *intransitivum* se mohl snadno posunout do roviny diateze (*aktivum*: *pasivum*) a sufix *ya* se takto stal prostředkem k vytváření pasivních protějšků k aktivním slovesům.

68222 Suffix **yo* sloužil zřejmě již od ide. doby k tvoření denominativ (§ 645): ř. *ὄνομαίω* (*ὄνομα*), *ὀρθόω* (*ὀρθος*), lat. *fīniō* (*fīnis*), *cūrō* (< **kūrā-yō*), lit. *dovunoju* (*dovana*), stsl. *dělajō* (*dělo*) apod.

6823 Ii. suffixu *aya* (typ f, kauzativa) odpovídají v ostatních ide. j. suffixy vytvářející jednak iterativa, jednak kauzativa: **ey-e/o* (iter. ř. *φορέω, βρομέω*, kauz. ř. *τροφέω*, lat. *moneō, doceō*), *(i)*y-e/o* (got. *ga-nasjan, satjan* — kauz.), **ei* (iter. stsl. *voditi, goniti*, kauz. *moriti, točiti* apod.). Kořenová samohláska těchto forem mívá podobu *o*. V ii. se iterativní význam setřel (§ 63116 — nekauzativní prezenty 10. tř.), kauzativní zůstal zachován. Dloužení kořenové samohlásky souvisí s produktivitou tohoto typu (typický příznak sekundárních odvozenin — § 2282).

6824 Sti. sufix *cha* (av. *sa*) je pokračováním ide. suffixu *ska* (§ 1432). Tento sufix původně tvořil iterativa (het. *peškemi*, ř. *βάσχω* apod.); inkohativní význam v latině (*crēscō, co-gnōscō*) a kauzativní v tocharštině jsou sekundární (§ 682).

6825 Atematický kořenový prézens (typ h) s dobře uchovanou alternací kořenové samohlásky patří k nejpozoruhodnějším archaismům ii. jazyků. Z ostatních ide. jazyků uchovává tento typ dobře ještě hetitština, kdežto jinde je reprezentován jen zbytkovými formami, řazenými obvykle mezi nepravidelná slovesa (sem patří především tvary sloves **es-* ‚být‘, **ei-* ‚jít‘, **wel-* ‚chtít‘ aj.). Alternace kořenové samohlásky souvisí s různou povahou osobních přípon: před nepřízvučnými osobními

příponami (s nulovým vokalizmem) má kořenová slabika PS, před přízvučnými osobními příponami (s plným vokalizmem) má kořenová slabika RS (srovn. § 2282).

6826 Reduplikovaný kořenový prézens (typ i) je jako samostatný typ uchován jen v ii. a ř. (sti. *dadāmi*, *dadhāmi* = ř. *δίδωμι*, *τίθημι*), jinde jen ve stopách. K ablautu srovn. § 6825. Co se týká reduplikačního vokálu, skýtá ř. jednotnější obraz než sti.: v ps. je zpravidla *i*. Tvrdí se, že ř. stav je původní, kdežto v ii. docházelo k dálkové asimilaci — připodobnění reduplikačního vokálu kořenovému: *da-dāmi*, **ju-haumi*. Je ovšem i jiná možnost výkladu: jako reduplikační vokál můžeme rekonstruovat nefonématické *o* (§ 1515), jež se pak vyvíjelo různým způsobem.

6827 Nazální prézenty (typ j—m) představují od původu jeden typ. Nazála vstupovala před koncovou hlásku kořene, ta však v tomto případě představovala druhotný přídavek („determinativ“ — § 2284), takže *n* nepředstavuje infix v pravém slova smyslu:

sti. *yunakti*, *yuzkte* < **yu-ne-g + ti*, *yu-n-g + toi*
śṛṇoti, *śṛṇute* < **kṛ-ne-u + ti*, *kṛ-n-u + toi*
prṇāti, *prṇāte* < **pṛ-ne-H + ti*, *pṛ-n-H + toi*

Sonanta *u/w* (typ k) a laryngála (typ m) byly tedy právě tak součástí kořene jako okluzíva u sloves typu *j*. K diferenciaci tohoto původně jednotného typu vedl hláskový vývoj: zánik laryngál a vokalická realizace fonému *u/w* (osamostatnění vokalické varianty). Alternaci podléhala samohláska následující za nosovým „infixem“, kořen sám má zpravidla RS.

68271 Prézens s nosovým infixem je vedle ii. živý ještě v baltštině (lit. *krintu*, *kristi*), hetitštině a tocharštině. V ř. je zvláštní hybridní formace s nosovým infixem a sufixem *no* (*λαμβάνω* — *ἐλαβον*). V ostatních ide. *j*. je tento typ zachován jen ve zbytecích: lat. *tundō* (*tutudi*), *tangō* (*tetigī*), stsl. *sedō* (*sěsti*) aj. (srovn. § 68211).

68272 Prézens tvořený sufixem *nu* (*neu*) existuje jako samostatný typ ještě v ř. a het. (zde má kauzativní význam!). V ř. byla alternace *neu* ~ *nu* nahrazena kvantitativní alternací *nū* ~ *nū* (*δείκνυμι* — *δείκνυμεν*).

68273 Prézens tvořený sufixem *nā* je doložen v ř. (ve zbytecích: *δάμνημι* — *δάμναμεν*), het., toch. A, arm., kelt. a germ. (got. inkohativa: *fullnan*, *gawaknan* apod.). Sti. alternace *nā* ~ *nī* má patrně svůj původ v tvarech se skupinou *Hy*: *neHyC* > *nāC*, *nōHyC* > *nīC* (za *nōHC* je ř. *va*, za *nHV* sti. (av.) *nV* — v sti. zřejmě došlo ke kontaminaci obou typů).

6828 Ii. imperfektum má přesnou obdobu v ř. a het. (het. préteritum); lat. a sl. imperfektum je pozdějšího původu. Ve všech třech ide. dialektech se imperfektum liší od prézentu osobními příponami (prézens má „primární“ přípony, imperfektum „sekundární“). Dalším znakem imperfekta je augment (předpona **e-*): v kl. sanskrtu,

stpers. a attičtině je obligátní, ve véd., av. a homérské ř. fakultativní, v het. chybí úplně. Srovn. dále §§ 688n.

683 Aorist

Jako zvláštní slovesný čas existuje aorist v ii., ř. a sl.; v latině splynul s perfektem, podobně i v keltských a germánských j. Základní způsoby tvoření aoristu v ii. jazycích jsou zděděny z ide. období; v jednotlivých jazycích však došlo k jejich redistribuci a ke vzniku nových typů.

6831 Kořenový aorist (typ n) má vedle ii. pouze řečtina (*ἔβην, ἔγνων* apod.). Svou strukturou se tyto tvary nijak neliší od imperfekta atematických kořenových sloves (§ 63121); jejich aoristová platnost vyplývá pouze z protikladu k přítomným formám tvořeným jiným způsobem (reduplikací, nazálním afixem). V 1. pl. a 2. pl. akt. bychom ovšem čekali oslabenou podobu kořene (jako v atematickém ps.); zřejmě tu došlo k analogickému vyrovnání (podobný vývoj proběhl v řečtině).

6832 Ii. tematický aorist (typ o) má obdobu v řečtině („silné“ aoristy typu *ἔλιπον, ἔλαβον, ἤλθον*), v arménštině a ve slovanských j. (stsl. *padъ, dvigъ* apod.). Také v tomto případě vyplývá aoristová platnost pouze z protikladu k přítomné formě tvořené jiným způsobem (sti. impf. *arinak* — aor. *aričat*, ř. *ἐλάμβανον* — *ἔλαβον*, stsl. *dvignъ* — *dvigъ* apod.); sama struktura tematického aoristu plně odpovídá struktuře imperfekta ps. typu b (§ 63112).

6833 Reduplikovaný aorist (typ p) je patrně mladšího původu: jako zvláštní formace existuje pouze v ii. jazycích (jinde jen nejisté stopy). Ke spojení reduplikovaného aoristu s kauzativním přítomem došlo nepochybně až v sti.

6834 Ii. s-aorist (typ r) má obdobu v řečtině (*ἔδειξα, ἔγραψα*), latině (sigmatické perfektní), keltštině (s-préteritum) a ve slovanských j. Dloužení kořenové samohlásky, doprovázející sufix *s* (§ 6324) je doloženo též v latině (*vēxī, rēxī*) a ve slovanské (stsl. *věsъ, rěchъ* apod.). Flexe s-aoristu se vyvinula až v jednotlivých jazycích: z ide. období je zděděna snad jen forma s determinativem *s*, osobní přípony byly přidány až později.

6835 Příznak iš-aoristu (typ s) lze interpretovat dvojím způsobem: buď jde o kombinaci spojovacího vokálu (§ 2269) s příznakem *s*, nebo o zvláštní aoristový příznak, vzniknuvší spojením determinativů *i* (§ 6836) a *s*. Pro tento druhý výklad mluví tvary lat. perfekta obsahující element *is*: *-is-tī, -is-tis, -eram* < **-isām, -erim* < **-is-īm* atd. — Aoristy typů t, u jsou pozdějšího původu (§§ 6326—7).

6836 Vedle determinativu *s* sloužil k vytváření perfektiv (→ aoristů) také determinativ *i*. Takovéto tvary jsou ovšem doloženy jen v ii., kde nabyly pasívní význam (pasívní aor. 3. sg. — § 6411). Také přidávání sufixu *i* bývá doprovázeno dloužením kořenové samohlásky (podoba III). Aoristový příznak *is* snad představuje kombinaci obou determinativů (§ 6835).

685 Perfektum

Ii. perfektum má obdobu v ř., lat., germ. a toch. Většinu znaků ii. perfekta shledáváme i v těchto jazycích: zvláštní osobní přípony (§§ 667, 6886), reduplikaci (§ 6232) a ablautové alternace. Reduplikace je obligátní také v ř., zato v lat. a got. má reduplikaci jen menšina perfekt. Ablautové střídání uchovaly nejlépe germánské j.: v sg. tvarech mívají OS, v pl. tvarech RS (got. *warþ* < **worta*, srovn. sti. *vavarta*, got. *waúrþum* < **wrtome*, srovn. sti. *vavrtima*). OS shledáváme také v řadě ř. tvarů (*γέγονα*, *δέδορκα*), avšak vokalické alternace byly zpravidla odstraněny analogií (*γέγονα*, *γεγόναμεν*: uchováno je *οἶδα*, *ἴσμεν*). Za nejstarší znaky ide. perfekta — tvaru náležejícího původně do rámce kategorie diateze (označovalo stav) — je možno pokládat zvláštní osobní přípony a OS (ale obojí jen v sg.); reduplikace byla zpočátku spíše fakultativní. Ii. jazyky ji zobecnily, snad proto, že hláskovým vývojem tu zanikl rozdíl *e* : *o*. Dloužení kořenové samohlásky v ii. tvarech je sekundární (mělo snad odlišit 3. sg. od 1. sg., později však proniklo i do 1. sg.), s podobnými jevy v latině (*ēgī*, *fēcī*) a germánštině (got. *nēmum*, *gēbum*) přímo nesouvisí.

6851 Jako reduplikační vokál ide. perfekta bývá zpravidla rekonstruováno **e*: je dosvědčeno řečtinou a nepřímo ii. palatalizací v reduplikační slabice (*ǵa-gam-* < **g^we-g^wom-*; § 152). Samohlásky *i*, *u* v reduplikační slabice představují patrně ii. inovaci. Starobylý zato může být typ *uwāča*, *iyāja* (§ 6232): ambivalentní fonémy /*y*/, /*w*/ (§ 1122) nemusely být doprovázeny opěrným vokálem (realizovaly se jako vokály).

6852 Sti. zvláštnost představují perfekta typu *dadau* (§ 6336). Jejich *u* patří — aspoň v některých případech — ke koření, osobní přípona tedy chybí (*dadau* < **de-doH₃*; §§ 1542, 1571). Analogií bylo *u* přeneseno i tam, kde není historicky oprávněno (*tasthau* aj.).

686 Futurum

Za téměř přesný protějšek ii. futura bylo pokládáno balt. futurum (lit. *duosiu* k *duoti*). Novější bádání však ukázalo, že tato identita je jen zdánlivá (balt. futurum vzniklo sekundárně na bazi formy 3. osoby zakončené pouhým *s*; ta patrně souvisí s *s*-aoristem). Sigmatická futura řecká (*λύσω*, *γράφω*), italská a keltská souvisí jednak s *s*-aoristem, jednak s ii. desiderativem (§ 643). Ii. *syā*-futurum představuje tudíž, jak se zdá, izolovaný tvar. Společný ide. tvar futura nelze ostatně rekonstruovat: futura jednotlivých ide. jazyků vznikla zřejmě nezávisle na sobě (v řadě z nich jednoduché futurum vůbec chybí — např. ve slovanských j.).

687 Modus

Ii. systém slovesných modů má obdobu jen v ř.; ostatní ide. jazyky mají jednodušší systémy. Vedle indikativu a imperativu (který se od ind. liší jen osobními příponami — §§ 665—6) lze do ide. období promítnout ještě optativ, stěží však konjunktiv.

6871 Optativ existuje jako zvláštní modus ještě v řečtině, a germánštině; stopy optativu nacházíme též v latině a baltštině. V slovanštině se uchovaly formy 2. sg., 1. pl. a 2. pl. optativu ve funkci imperativu. Příznak optativu lze rekonstruovat v podobě **yē ~ ī* (= *yeH₁ ~ iH₁*): ř. *δοίην* (*δίδωμι*), *εἶμεν* (< **es-ī-men*), lat. *velimus*, *sīmus* (stlat. *siem* apod.), got. *bundeis* (opt. pf. k *bindan*), sthn. *sīs(t)*, stsl. *vědimъ* apod. PS optativního sufixu bychom čekali jen v sg. akt.; tak tomu původně asi bylo (stopy jsou uchovány v lat.), analogickým vyrovnáním se však tato podoba rozšířila do všech akt. tvarů (podobně v ř.). U tematických sloves splynul optativní příznak *ī* s tematickým vokálem v diftong **oi*: sti. *bharema*, ř. *φεροῖμεν*, got. *bairáis*, lit. *te-esie*, stsl. *beri*, *berēmъ* apod. — Optativ se původně snad tvořil přímo od kořene (značné množství takovýchto forem — mylně chápaných jako optativy kořenového aoristu — je uchováno ve véd.). Teprve později se optativ začal tvořit od jednotlivých temporálních kmenů.

6872 Ii. konjunktiv má obdobu pouze v ř. a lat. Základním příznakem konjunktivu byl tematický vokál *e/o*, přidávaný k atematickým temporálním kmenům; vedle ii. je tento typ konjunktivu uchován jen ve zbytcích v ř. (*ῥομεν* k *εἶμι*) a lat. (**es-e-ti > erit* — futurum!). U tematických sloves splynul tento příznak s kořenovou samohláskou v dlouhé *ē/ō*: ř. *ῥεάφης*, *ῥεαφῶμεν*, *ῥεαφῆτε* atd. Tento typ se v ř. rozšířil na úkor konjunktivu s krátkou samohláskou, v latině naproti tomu funguje jako futurum sloves 3. a 4. konjugace: *legēs*, *audiēs*. V lat. a kelt. jsou kromě toho konjunktivy tvořené příznakem **ā* (lat. *legās*, *audiās* apod.). K paradigmaticizaci konjunktivu došlo patrně až v jednotlivých ide. jazycích.

688 Osobní přípony

Složitý ii. systém osobních přípon byl dříve pokládán za dědictví z ide. období. Dnes převládá názor, že jen část těchto přípon je zděděna, kdežto ostatní byly dotvořeny až v indoíráňštině, jež tendovala k vytvoření „trojrozměrného“ systému osobních přípon (dimenze: osoba, akt.-med., prim.-sekund.).

6881 Pozdějšího (ii., zčásti až sti.) původu je značná část duálních přípon. Slovesný duál je doložen jen v části ide. jazyků (v het. a lat. chybí!), systémy duálních přípon jsou ve srovnání s příponami sg. a pl. defektivní: v ř. chybí 1. osoba, v got. 3. osoba apod. Lze soudit, že v ide. období existoval duál in statu nascendi (srovn. § 391); jeho osobní přípony vznikaly odštěpením od plurálních přípon (§ 6884, pozn. 4, 5).

6882 Rozdíl aktivum : medium zdědily ii. jazyky z ide. období. Ii. mediu odpovídá co do formy i co do významu (§ 612) řecké medium. V lat., kelt. a toch. naproti tomu převládl význam pasivní; rovněž formálně se toto „mediopasivum“ značně liší od media východoindoevropských j. Baltské a slovanské j. medium ztratily, z germ. jazyků je ve zbytcích uchovala jen gotština. — Rekonstrukce osobních přípon media je obtížnější než rekonstrukce aktivních přípon — nejen proto, že

medium (jednoduché pasívum) některým ide. jazykům chybí (balt., slov.), ale zejména proto, že jeho přípony se v jednotlivých ide. jazycích různě daleko více než přípony aktivní. Na druhé straně sledujeme právě u těch mediálních přípon, jejichž ide. podobu lze bez nesnází rekonstruovat, zajímavý vztah k příslušným aktivním příponám; aktivní a mediální forma se jeví jako pouhé ablautové varianty jediné původní formy:

$$\begin{array}{lll} h\acute{a}nti & < *g^wh\acute{e}n-t(i) & < *g^wh\acute{e}n-to(i) \\ ha\acute{t}\acute{e} & < *g^wh\eta-t\acute{o}(i) & < *g^wh\eta-t\acute{o}(i) \end{array}$$

Podle toho by rozdíl mezi aktivem a mediem původně spočíval jen v rozdílné akcentuaci (což by mohlo souviset s původním významem media — § 612). Ze slovesných forem akcentujících osobní sufix se postupně vyvinula zvláštní formace („medium“), její dotvoření v dokonalý protějšek aktiva však bylo zřejmě záležitostí samostatného vývoje jednotlivých ide. jazyků (to se týká zejména forem 1. pl. a 2. pl.).

6883 Důsledné rozlišování osobních přípon delších („primárních“) a kratších („sekundárních“) v indoíráňštině má svou obdobu jen v hetitštině (a tocharštině), kdežto v ostatních ide. jazycích se tento rozdíl projevuje jen u části osobních přípon (chybí zejména v 1. pl. a 2. pl.). Závažné rozdíly v podobách přípon mezi výše uvedenými jazyky přitom ukazují, že jde o samostatné dotvoření zděděného systému. — V případech, kdy rozdíl je prokazatelně starého data, má „primární“ přípona proti „sekundární“ navíc koncové *i*:

$$\begin{array}{lll} \text{akt. 3. sg. sti. } t\acute{i}, \text{ ř. } \sigma\iota, \text{ het. } z\acute{i} & X & \text{sti. } t, \text{ het. } t \\ \text{med. 3. sg. sti. } t\acute{e}, \text{ ř. } \tau\alpha\iota & X & \text{sti. } ta, \text{ ř. } \tau o \end{array}$$

Co se týká distribuce obou variant osobních přípon, ukazuje srovnání indoíráňštiny s ostatními ide. jazyky, že delší přípony (s *-i*) jsou vyhrazeny přítomnému (a budoucímu) času, kdežto kratší přípony se objevují ve formách minulých i přítomných, indikativních i neindikativních. Z toho lze soudit, že kratší přípony byly původně normálním (neutrálním) ukazatelem osoby: tvary s těmito příponami byly časově indiferentní, označovaly nejen přítomnost, ale i minulost, příp. budoucnost, děj skutečný i nesktečný. Přídavek *i* měl determinální funkci: tvary rozšířené o toto *i* výslovně označovaly přítomnost. Tradiční termíny „primární“ a „sekundární“ přípony jsou tudíž málo vhodné (spíše by se jich mělo užívat obráceně). Jednoznačné préteritální význam nabývají tvary s kratšími („sekundárními“) příponami spojením s augmentem (§ 625); bezaugmentové formy si naproti tomu v ii. uchovaly do značné míry svůj původní charakter („injunktivy“ — § 651). To ovšem platí jen pro ii. a ř.; v het. mají formy s kratšími příponami (bez augmentu) veskrze význam préterita.

	*ii.	ř.	lat.	got.	lit.	stsl.	het.	*ide.
sg. 1.	<i>mi</i> <i>ā</i> <i>m</i> <i>am</i>	<i>μ</i> <i>ω</i> <i>ν</i> <i>ov</i>	<i>ō</i> <i>m</i>	<i>m</i> <i>a</i> <i>θ</i>	[<i>mi</i>] <i>u</i>	<i>m</i> _o (<i>o</i>) <i>o</i>	<i>mi</i> <i>un</i>	<i>mi</i> <i>ō</i> < <i>oH</i> ₃ <i>m/ŋ</i> <i>om</i>
2.	<i>si</i> <i>S</i>	<i>ς</i>	<i>s</i> <i>s</i>	<i>s</i> <i>s</i>		(<i>si</i>) <i>θ</i>	<i>ši</i> <i>š</i>	<i>si</i> <i>s</i>
3.	<i>ti</i> <i>t</i>	<i>τι, σι</i> <i>θ</i>	<i>t</i> <i>d</i>	<i>þ</i> <i>θ</i>	<i>ti</i> <i>θ</i>	<i>t</i> _o , <i>t</i> _o <i>θ</i>	<i>zi</i> <i>t</i>	<i>ti</i> <i>t</i>
pl. 1.	<i>maS</i> <i>masi</i> <i>ma</i>	<i>μες</i> <i>μεν</i>	<i>mus</i>	 <i>m</i>	 <i>me</i>	<i>m</i> _o <i>me</i>	 <i>men(i)</i>	pozn. 1
2.	<i>tha</i> <i>thana</i> <i>ta</i>	<i>τε</i>	 <i>tis</i>	<i>þ</i>	<i>te</i>	 <i>te</i>	 <i>ten(i)</i>	pozn. 2
3.	<i>nti</i> <i>ati</i> <i>anti</i> <i>nt</i> <i>at</i> <i>ant</i> <i>or</i> <i>řš</i>	<i>σι</i> <i>ασι</i> <i>ουσι</i> <i>ν</i> <i>ov</i>	<i>nt</i> <i>unt</i>	<i>nd</i> <i>and</i> <i>un</i>		<i>et</i> _o <i>et</i> _o <i>e</i> <i>e</i>	 <i>anzi</i> <i>er</i>	<i>nti</i> <i>nti</i> <i>onti</i> <i>nt</i> <i>nt</i> <i>ont</i> <i>ont</i> pozn. 3
du. 1.	<i>vaS</i> <i>va</i>			<i>ōs</i> <i>wa</i>	<i>va</i>	<i>vě, va</i>	<i>ven(i)</i>	pozn. 4
2. 3.	<i>thaS</i> <i>taS</i> <i>tam</i> <i>tām</i>	 <i>τον</i> <i>την</i>		<i>ts</i>	 <i>ta</i>	<i>te</i> <i>ta</i>		pozn. 5

Komentář:

¹ Společnou ide. podobu přípony 1. pl. akt. nelze rekonstruovat. Všechny doložené přípony ovšem mají společné „jádro“ **me/o*. Úloha přídavek *s* a *m* není jasná; jako „primární“ přípona slouží **maS* pouze v kl. sanskrtu, v ostatních dochovaných ii. dialektech je **masi*, vytvořené zřejmě podle vzoru ostatních primárních přípon s *-i* (podobně vzniklo het. *-meni*, *-teni*).

² Jako společné ide. východisko lze rekonstruovat **te* (s variantou **the* — § 1524). Po fonologizaci rozdílu *t* : *th* (§ 1432) v ii. jazycích bylo této dvojice využito k diferenciaci primární a sekundární přípony.

³ Vedle přípon s *nt* (*nt*) existovaly v 3. pl. akt. přípony s *r*. Jsou doloženy v ii., het. a toch., společnou ide. podobu však nelze rekonstruovat.

⁴ Přípony 1. du. se liší od přípon 1. pl. jen tím, že mají *w* místo *m*. V het. však *-men(i)* a *-wen(i)* představují pouhé fonetické varianty přípony 1. os. plurálu. Het. tu patrně uchovala původní stav; část ide. dialektů adaptovala sufixovou podobu s *w* do funkce 1. os. duálu (srovn. § 6881).

⁵ Duální přípony 2. a 3. osoby mají stejné „jádro“ jako přípony 2. pl.: **te* (*the*). I zde je patrné, že duál vznikl odštěpením od plurálu. Stav v jednotlivých jazycích je do značné míry výsledkem samostatného vývoje. K důslednému rozlišení 2. a 3. osoby, primárních a sekundárních přípon došlo jen v indoíráňštině; bylo tu využito variace *t* ~ *th* a přídavek *s* a *m*.

6885 Osobní přípony med.

	*ii.	ř.	lat.	het.	toch. B	*ide.
sg. 1.	<i>ai</i> <i>a</i> <i>i</i>	(<i>mai</i>) (<i>μην</i>)	 (<i>or</i>)	 <i>ha(ri)</i>	(<i>mai</i>) (<i>mar</i>)	(<i>H</i>) <i>ai</i> (<i>H</i>) <i>a</i>
2.	<i>sai</i> <i>sa</i> <i>thāS</i>	<i>σαι</i> <i>σο</i> (<i>θης</i>)	 <i>re (ris)</i>	 <i>ta(ti)</i>	 <i>tai, tar</i>	 <i>soi</i> <i>so</i>
3.	<i>tai</i> <i>ta</i> <i>ai</i> <i>a</i>	<i>ται</i> <i>το</i>	 <i>tur</i>	 <i>ta(ri)</i> <i>a(ri)</i>	 <i>te, tār</i>	 <i>toi</i> <i>to, tor</i> <i>oi</i> <i>o</i>
pl. 1.	<i>madhai</i> <i>madhi</i>	 <i>μεθα</i>	(<i>mur</i>)	 <i>wasta</i>	 <i>mte, mtār</i>	 ?
2.	<i>dhvai</i> <i>dhvam</i>	 <i>σθε</i>	(<i>mini</i>)	 <i>duma(ri)</i>	 <i>t, tār</i>	 ?

3.	<i>ntai</i> <i>atai</i> <i>rai</i> <i>nta</i> <i>ata</i> <i>ra</i>	<i>vtai</i> <i>atai</i> <i>vto</i> <i>ato</i>	 <i>ntur</i>	 <i>anta(ri)</i>	 <i>nte, ntät</i>	<i>ntoi</i> <i>ntoi</i> <i>nto</i> <i>nto</i>
----	---	--	-------------------------	-----------------------------	------------------------------	--

Komentář:

Ide. přípona 1. sg. med. zřejmě obsahovala laryngálu (§ 1513). Svědčí o tom het. *-ha(ri)* a nepřímo i ř. *-μai*, vzniknuvší kontaminací nedoloženého *-ai* s aktivní příponou *-mi*. Ii. sekundární přípona *-i* představuje novotvar: vznikla nejspíše napodobením poměru mezi „primární“ a „sekundární“ příponou 1. pl. med. (pozn. 4): *-madhai*: *-madhi* = *-ai* : *-i*. — V 2. sg. med. existovaly už v ide. období vedle přípon obsahujících *s* (*-soi*, *-so*) i přípony s *th* (ide. podobu ovšem nelze rekonstruovat). Tato duplicita přetrvala až do ii.: sti. má sekundární příponu s *th*, av. se *s* (srovn. též § 6886). — V 3. sg. med. existovaly už v ide. období vedle sebe přípony s *t* a bezsohláskové přípony. „Primární“ přípona **-toi* je dosvědčena jen ve východoindoevropských dialektch, západoide. dialekty (ital., kelt.), toč. a het. ukazují na **-tor* (podle této přípony vznikly pak další *r*-ové přípony — tzv. *r*-ové mediopasívum). — Ii. *-madhi* má protějšek v ř. *-μεθα*, méně jasná je souvislost s het. a toč. příponami. Med. přípona je odvozena od aktivní (§ 6884, pozn. 1) přidáním *dh*-ového elementu. K rozlišení primární a sekundární přípony došlo teprve v ii. — úpravou zakončení podle vzoru jiných primárních přípon (**-ai*). Element *dh* je obsažen také v příponě 2. pl. med. Ii. *-dhvam* je patrně složeno z *dhu* (srovn. het. *-duma*, luv. *-tuwa*) a přídavku *-am*. Primární přípona má zakončení *-ai* podle jiných primárních přípon med. — Přípony 3. pl. s *nt* mají obdobnou strukturu jako přípony 1.2.3. sg. Ii. vykazuje navíc paralelní přípony s *r* (srovn. § 6884, pozn. 3). — Co se týká duálních přípon med., neskýtají ostatní ide. jazyky téměř nic ke srovnání. Přípony 1. du. mají obdobnou strukturu jako přípony 1. pl. med.; srovn. 6884, pozn. 4. Přípony 2. a 3. os. du. med. vesměs obsahují element *t* (*th*) (§ 6884, pozn. 5); jsou zřejmě až ii. původu.

6886 Osobní přípony perfekta

	ii.	ř.	lat.	got.	het.
g. 1.	<i>a</i> <i>ai</i>	<i>a</i>	 <i>ī</i>	<i>θ</i>	<i>hi</i>
2.	<i>tha</i>	<i>σθα</i>	 <i>istī</i>	<i>t</i>	<i>ti</i>

3.	<i>a</i>	<i>ε</i>	<i>it</i>	<i>θ</i>	<i>i</i>
pl. 1.	<i>ma</i>	<i>μεν</i>	<i>imus</i>	<i>um</i>	<i>weni, meni</i>
2.	<i>a</i>	<i>τε</i>	<i>istis</i>	<i>up</i>	<i>teni</i>
3.	<i>rš</i> <i>arš</i>	<i>ασι</i>	<i>ere</i>	<i>un</i>	<i>anzi</i>

Osobní přípony ide. perfekta jsou svým původem spjaty s příponami media (§ 6885). Pro 1. sg. lze rekonstruovat příponu s laryngálou H_2 : **Ho*, resp. **-Hoi*. Na tuto druhou variantu ukazuje het. přípona tzv. *hi*-konjugace (prézens!), lat. přípona a ii. *-ai*, fungující ovšem jako přípona perfekta med. (mediální perfektum představuje ii. a ř. inovaci!). Přípona 2. sg. obsahovala *th* (srovn. §§ 1524, 6885): **-tho*, resp. **-thoi*. Pro 3. sg. rekonstruuje pouhé **-e* (lat. *-t* je druhotný přídavek). Přípony 1. pl. a 1. du. jsou identické se sekundárními příponami akt. V 2. pl. má ii. pouhé *-a* (nejasné!), ostatní jazyky mají tytéž přípony jako v přítentu. V 3. pl. mají ii. a lat. *r*-ové přípony (nejasné je však s obsažené v těchto příponách), ostatní jazyky přípony s *nt*.

6887 Osobní přípony imperativu

	ii.	ř.	lat.	got.	het.
akt. sg. 2.	<i>θ</i> <i>dhi</i> <i>tāt</i>	<i>θ</i> <i>θι</i>	<i>θ</i> <i>tō(d)</i>	<i>θ</i>	<i>θ</i> <i>t</i>
3.	<i>tu</i>	<i>τω</i>	<i>tō(d)</i>	<i>adau</i>	<i>du</i>
pl. 2.	<i>ta</i>	<i>τε</i>	<i>te</i>	<i>p</i>	<i>ten</i>
3.	<i>ntu</i> <i>atu</i> <i>antu</i>	<i>ρων</i> <i>οντων</i>	<i>ntō(d)</i> <i>untō(d)</i>	 <i>andau</i>	 <i>andu</i>
med. sg. 2.	<i>sva</i>	<i>σο</i>	<i>re</i>		<i>hut</i>
3.	<i>tām</i>	<i>σθω</i>			<i>aru, taru</i>
pl. 2.	<i>dhvam</i>	<i>σθε</i>	<i>minī</i>		<i>dumat</i>
3.	<i>ntām</i> <i>atām</i>	<i>σθων</i>			<i>antaru</i>

Jako 2. sg. akt. imperativu (základní imperativní forma) fungoval holý kmen, příp. rozšířený o částice **dhi* nebo **tōt*. Ii. a het. mají zvláštní tvar i pro 2. sg. med. (přípona *-sva* snad souvisí s reflexívním zájmenem — § 513), v ř. a lat. plní tuto funkci tvary se „sekundárními“ příponami med. Podobně je tomu v tvarech 2. pl. V ii. jde vlastně o injunktivy (§ 651), použité jako výraz rozkazu. V 3. sg. a 3. pl. akt. mají ii. a het. zvláštní přípony se samohláskou *u* (jde snad o „sekundární“ přípony rozšířené o částici *u*); podobné jsou got. tvary na *-au*. Ř. a lat. mají naproti tomu přípony s **ō* (výchoiskem snad byla zmíněná už forma s přidanou částicí **tōt*). V 3. sg. a 3. pl. med. má ii. přípony se zakončením *-ām* (ř. má *-ov* jen v 3. pl.), het. přípony se zakončením *-u*.

69 Slovesná jména

Základní rozdíl mezi tzv. finitními tvary slovesa a jmennými tvary (slovesnými jmény) spočívá v uplatnění kategorie osoby: ta se u jmenných tvarů neuplatňuje (slovesná jména neobsahují poukaz na osobu). Jinak se u slovesných jmen v různé míře uplatňují jak kategorie slovesné (diatzeze, čas), tak i jmenné (rod, pád-číslo). Slovesná jména mají charakter substantiv (infinitivy), adjektiv (participia) nebo adverbii (absolutiva). Tvoří se buď přímo od kořene nebo od jednotlivých temporálních kmenů. Jejich užití je — zejména v kl. sanskrtu — velmi mnohotvárné (§§ 81n.).

691 Infinitiv

V ii. období neexistovaly ještě infinitivy toho druhu jako v pozdějších jazycích. Bylo tu pouze množství slovesných abstrakt, tvořených sufixy *as*, *man*, *van*, *tī*, *tu* aj. (§§ 36n.), jejichž pádů se užívalo ve funkcích pozdějších infinitivů. Tento stav je velmi dobře zachován ve véd. a av.; náznakem dalšího vývoje je jednak ustrnutí některých z těchto forem (slovesné jméno je zachováno jen v některém pádě), jednak tvoření jistého počtu „infinitivů“ od temporálních kmenů, nikoli přímo od kořene. Přehled nejdůležitějších „infinitivních“ formací ve véd. a av.:

pád:	ak.		dat.		lok.	
sufix:						
Ø	(1)	<i>-am</i> <i>-ām</i>	(2)	<i>-e</i> <i>-e</i>	(3)	<i>-i</i> <i>-ī</i>
<i>as</i>			(4)	<i>-ase</i> <i>-aṛhe</i>	(5)	<i>-aṛhi</i>
<i>man</i>			(6)	<i>-mane</i> <i>-ma'ne</i>		
<i>van</i>				<i>-vane</i> <i>-vanoī</i>		
<i>san, tan</i>			(7)	<i>-dne</i>	(8)	<i>-sani</i>
<i>tī</i>	(9)	<i>-tim</i>	(10)	<i>-taye</i> <i>-tæ</i>	(11)	<i>-tā, -te</i>
<i>tu</i>	(12)	<i>-tum</i>	(13)	<i>-tave</i>		
<i>dhyā</i>			(14)	<i>-dhyai</i> <i>-dyāi</i>		
	STI.	AV.	STI.	AV.	STI.	AV.

Příklady:

- (1) véd. *ārabham* (*rabh-*), av. *-nāsəm* (*nas-*)
- (2) véd. *dr̥śe*, av. *nəmoī* (*nam-*)
- (3) véd. *budhi*, gav. *var²zī*
- (4) véd. *ayase* (*i-*), av. *avan²he*
- (5) gav. *nəmahī* (*nam-*)
- (6) véd. *vidmane* (*vid-*), *dāvane* (*dā-*), av. *xšnūma¹ne* (*xšnav-*), *vīdvanoī* (*vaed-*)
- (7) av. *xšoi¹ne* (*šay-*); srovn. § 6912
- (8) véd. *nešani* (*nī-*)
- (9) av. *dā¹tim* (*dā-*)
- (10) véd. *pītaye* (*pī-*), av. *kər²təe* (*kar-*)
- (11) av. *yūxta* (*yaog-*), *ite* (*i*)
- (12) véd. *kartum* (*kṛ-*); srovn. § 6911
- (13) véd. *bhartave* (*bhṛ-*)
- (14) véd. *gamadhyai* (*gam-*), gav. *srū¹dyāi* (*sra¹v-*)

Největší frekvenci vykazují ve véd. typu 2, 4, 13, 14 (infinitivy na *-dhyai* se většinou tvoří od ps. kmene).

6911 V kl. sanskrtu je naproti tomu jen jediná infinitivní forma, vzniknuvší paradigmaticizací typu 12. Tvoří se přidáním sufixu *-tum* ke kořeni v podobě II (často se spojovacím vokálem *i*): *yoktum* (*yu¹j-*), *draštum* (*dr̥ś-*), *banddhum* (*bandh-*), *jetum* (*ji-*), *gantum* (*gam-*), *dātum* (*dā-*), *voḍhum* (*vaḥ-*; § 2264), *jīvitum* (*jī¹v-*), *varitum* (*vr¹t-*) aj. Tento sti. infinitiv je neutrální k času a diatezi!

6912 Ve stpers. byl ve funkci infinitivu paradigmaticizován dativ slovesného abstrakta na *tun* (7): *-tanaiy* (čartanaiy, *ḡastanaiy* aj.).

6913 K paradigmaticizaci infinitivu (ustrnutí jistých pádových forem některých slovesných abstrakt ve funkci infinitivu) došlo teprve v jednotlivých ide. jazycích. Jejich infinitivy (resp. supina) odpovídají různým véd. a av. „infinitivům“:

ide. deriv. sufix	pád	infinitiv					
		sti.	ř.	lat.	got.	lit.	sl.
Ø (e)s	dat.	-e		-ī			
	dat.	-ase		-rī			
	lok.			-se, -re			
en	dat.	-ane	-evaī				
	lok.	-anī	-ev, -eiv				
men	dat.	-mane	-mevaī				
	dat.	-taye				-tī	-tī

ide. deriv. sufix	pád	infinitiv					
		sti.	ř.	lat.	got.	lit.	sl.
<i>tu</i>	dat.	-tave					
	ak.	-tum		-tum ¹		-ty ¹	-tɔ ¹
<i>dhyā</i>	dat.	-dhyai	-σθαι				
<i>ono</i>	ak.	-anam ²			-an		

Pozn.: ¹ supinum; ² akuzativ neparadigmatického abstrakta.

692 Participium präterita

Participium präterita slouží k označení ukončeného minulého děje a patří v sti. k nejfrekventovanějším slovesným tvarům (§ 831). Participia tranzitivních sloves mají pasivní vazbu, participia intransitivních sloves aktivní vazbu (v prvním případě je překládáme trpným přičestím, v druhém činným), je však možná i pasivní vazba participia pt. intransitivního slovesa. Participium prēt. se tvoří dvěma způsoby: 1. sufixem *ta*, 2. sufixem *na*. Kořen mívá zpravidla podobu I.

6921 První způsob je daleko častější. Sufix *ta* má varianty *ta*, *dha*, *ḍha* (§§ 2263-4), v sti. se však často vkládá vokál *i*. Příklady: sti. *śruta-* (*śru-*), *gata-* (*gam-*), *jāta-* (*jan-*), *sthita-* (*sthā-*), *krta-* (*kr-*), *tyakta-* (*tyaḥ-*), *datta-* (*dā-*), *diṣṭa-* (*diś-*), *labḍha-* (*labh-*), *ūḍha-* (*vah-*), *čarita-* (*čar-*), *patita-* (*pat-*), *nindita-* (*nind-*), *grhīta-* (*grah-*) apod., av. *srūta-* (*sra-*), *yuxta-* (*yaog-*), *kərta-* (*kar-*), *mata-* (*man-*), *basta-* (*band-*), *uxda-* (*vak-*) apod. Participium pt. odvozených sloves (§§ 64n.) se tvoří od zkráceného přítomného kmene: sti. *toṣita-* (*toṣayati*, *tuṣ-*), *sthāpita-* (*sthāpayati*, *sthā-*), *čikitsita-* (*čikitsati*, *čit-*) apod.

6922 Pomocí sufixu *na* se tvoří participium pt. v sti. hlavně od kořenů zakončených dentálou *d*, jakož i od kořenů na *r* typu 3/4, sporadicky i od jiných: sti. *čhinna-* (*čhid-*), *ūrṇa-* (*tr-*), *hīna-* (*hā-*), *bhagna-* (*bhaṇḥ-*) apod., av. *ūna-* (*av-*), *us-tāna-* (*tan-*) apod.

6923 Adjektivum tvořené sufixem **to* (§ 3692) bylo paradigmaticizováno ve funkci participia ve většině ide. jazyků: lat. *actus* (*agō*), *raptus* (*rapiō*), *laudatus* (*laudō*), got. *nasips* (*nasjan*), *salbōps* (*salbōn*) (part. pf. slabých sloves!), lit. *neštas*, *duotas*, stsl. *jētъ* (*jēti*), *povitъ* (*poviti*) aj. — Naproti tomu participium tvořené sufixem **no* (§ 3694) má obdobu pouze v germ. (participia silných sloves: got. *numans* [*niman*], *hātans* [*hāitan*] apod.) a v slov. (*danъ*, *nesenъ* apod.). V ostatních ide. jazycích tvoří **no* pouze neparadigmatická adjektiva.

693 Gerundivum

Gerundivum (participium necessitatis) je slovesné adjektivum vyjadřující nutnost

(potřebu) děje označovaného příslušným kořenem; má pasivní vazbu (§ 832). V kl. sanskrtu se tvoří sufixy *tavya*, *anīya* a *ya* (*tya*), jejichž distribuce není řízena žádnými pevnými pravidly (často se od jednoho kořene tvoří g. několik různými způsoby). Kořen mívá nejčastěji podobu II: sti. *kartavya-*, *kara-ñiya-*, *kārya-*, *krtya-* (*kr-*), *sthātavya-* (*sthā-*), *vartitavya-* (*vrt-*), *bodhayitavya-* (*bodhayati*, *budh-*), *bhojanīya-* (*bhuj-*), *bhāvya-* (*bhū-*), *deya-* (*dā-*), *śravya-*, *śrutya-* (*śru-*), *dveṣya-* (*dviṣ-*), *pākyā-* (*pač-*), *stutya-* (*stu-*), *bhrtya-* (*bhr-*) apod. Ve véd. slouží k tvoření gerundiva vedle zmíněného už *ya* (*tya*) sufixy *āyya*, *enya* a *tva*; *drśenya-* (*drś-*), *jetva-* (*ji-*) apod. V av. se gerundivum tvoří sufixy *ya*, *tva* a *a(n)ta*; *vaṛya-* (*var-*), *darəsyā-* (*darəs-*), *jaḍwa-* (*jan-*), *varəḍwa-* (*vak-*), *aʼwi-vaedayanta-* (*vaed-*) apod.

6931 Společné indoíránské jsou tudíž jen sufixy *ya* a *tva*. Mimoindoíránskou paralelu má však pouze sti. sufix *tavya*, jemuž odpovídá ř. *-τεος* (< **-teuyo-*).

694 Absolutivum

Absolutivum (gerundium) je slovesné adverbium, sloužící v sti. jako jeden z hlavních prostředků tzv. kondenzace (§ 862). Označuje vedlejší děj, zpravidla předcházející před hlavním dějem. Tvoří se v kl. sanskrtu přidáním sufixů *-tvā*, *-ya* (*-tya*), resp. *-am*.

6941 Od nesložených sloves se tvoří absolutivum nejčastěji sufixem *-tvā*. Kořen má zpravidla podobu I: sti. *krtvā-* (*kr-*), *jñātvā* (*jñā-*), *uktvā* (*vač-*), *sthitvā-* (*sthā-*), *drṣtvā* (*drś-*), *labdhvā* (*labh-*), *dattvā-* (*dā-*) apod. Se spojovacím vokálem: *patitvā* (*pat-*), *jīvitvā* (*jīv-*) apod. Odvozená slovesa tvoří a. od přítomného kmene se spojovacím vokálem: *bodhayitvā* (*bodhayati*, *budh-*), *sādayitvā* (*sādayati*, *sad-*) apod.

6942 Od složených sloves se tvoří absolutivum sufixem *-ya*, resp. *-tya* (kořeny 3. třídy). Také v tomto případě mívá kořen podobu I: *vimučya* (*vi-muč-*), *prabudhya* (*pra-budh-*), *āhūya* (*ā-hvā-*), *pradāya* (*pra-dā-*), *avatārya* (*ava-tr-*), *prastutya* (*pra-stu-*), *niščitya* (*nišč-*), *nihatya* (*ni-han-*), *āgatya*, *āgamya* (*ā-gam-*) apod. Složená sekundární slovesa tvoří a. obvykle od zkráceného ps. kmene: *avatārya* (*avatārayati*, *tr-*), *anujñāpya* (*anujñāpayati*, *jñā-*) apod.

6943 Ve starším jazyce se sporadicky objevuje též absolutivum tvořené sufixem *-am*: *kāram* (*kr-*), *pāyam* (*pā-*), *samālabham* (*sam-ā-lambh-*) apod.

6944 Ve véd. slouží k tvoření absolutiv vedle výše uvedených sufixů též *-tvī* a *-tvāya*: *krtvī* (*kr-*), *bhūtvī* (*bhū-*), *yuktvāya* (*yuṣ-*) apod.

6945 K paradigmaticizaci absolutiv došlo zřejmě až v indickém období: v av. nejsou formy tohoto druhu — až na několik nejistých případů — doloženy. Sti. absolutiva představují ustrnulé pády slovesných abstrakt tvořených sufixy *tu* (§ 3661), *tī*, *i* (§ 366) apod. Absolutivum na *-tvā* je ustrnulý instrumentál a totéž snad platí o absolutivech na *-ya*, *-tya* (ve véd. je častěji *-yā*, *-tyā*!).

695 *nt-participia*

Aktivní participia se tvoří v indoíránsčině sufixem (*a*)*nt* od kmenů přítomku, futura a aoristu (part. aor. akt. je však doloženo jen ve véd.).

6951 Od přítomných kmenů typů *a—g* (tematických) a od kmene futura se tvoří aktivní participium přidáním pouhého *nt* (~ *t*, § 352): sti. *bharant-* (*bharati*, *bhr-*), *tudant-* (*tudati*), *kupyant-* (*kupyati*), *čorayant-* (*čorayati*, *čur-*), *dāsyant-* (*dāsyati*, *dā-*) apod., av. *barant-* (*baraṭi*), *būšyant-* (part. fut., *bav-*) apod.

6952 Od ps. kmenů typů *h, j—m* se tvoří aktivní participium přidáním sufixu *ant* (~ *at*) k podobě I: sti. *dvišant-* (*dveṣti*, *dviš-*), *sant-* (*asti*), *sunvant-* (*sunoti*, *su-*), *aśnant-* (*aśnāti*, *aś-*) apod., av. *hant-* (*asti*) aj.

6953 Od ps. kmenů typu *i* (reduplikovaných) se tvoří aktivní participium přidáním nealterujícího *at* k podobě I: sti. *juhvat-* (*juhoti*, *hu-*), *dadat-* (*dadāti*, *dā-*) apod.

6954 Aktivní participia tvořená sufixem *nt* (§ 362) jsou doložena ve všech ide. jazycích: ř. *φέρων* (*φέρω*), lat. *ferens* (*ferō*), got. *baírands* (*baíran*), lit. *nešąs* (*nešti*), stsl. *bery*, *beręšta* (*berę*) apod. V het. má však toto participium zpravidla pasívní význam.

696 Participium perfekta akt.

Aktivní participium perfekta se v sti. tvoří přidáním sufixu *vāms* (~ *van* ~ *vat* ~ *uš*, § 3532) ke kmeni perfekta (jeho slabé podobě): *čakrvāms-* ~ *čakruš-* (atd.) (*čakāra kr-*), *vidvāms-* ~ *viduš-* (*veda*, § 677) apod. Nezřídka vstupuje mezi kmen a sufix spojovací vokál: *ḡagmivāms-* ~ *ḡagmuš-* (atd.) (*ḡagāma*, *gam-*), *učivāms-* ~ *učuš-* (*uvāča*, *vač-*), *pečivāms-* ~ *pečuš-* (*papāča*, *pač-*), *dadivāms-* ~ *daduš-* (*dadau*, *dā-*) apod. Obdobné participium je v avestě: *vavanvah-* ~ *vaonuš-* (*van-*), *vīdvah-* ~ *vīduš-* (*vaeda*) apod.

6961 Participium perfekta (préterita) tvořené *w*-ovými sufixy mají vedle indoíránských j. též řečtina, baltština, slovanština a tocharština. Základní sufix je **wos* ~ *wes* ~ *us*, dosvědčený všemi uvedenými jazyky: ř. *εἰδώς* (< **weid-wōs*), *εἰδῶια* (< **weid-us-yā*), lit. *vedęs*, *vedusi*, stsl. *vedъ* (< **wed-us*), *vedъši* (< **wed-us-ī*) apod. Ve východoindoevropských dialektech vytvořil tento sufix supletivní paradigma se sufixem **wont* ~ *went* ~ *wnt* (§ 362): sti. *vat* ukazuje na původní **wnt*, z něhož snad lze vyvodit i ř. *(F)ot* (v *εἶδοτος* atd.). Vývoj v indických a íránských j. šel ovšem různými cestami: v sti. došlo v tzv. silných pádech ke kontaminaci sufixů *vas* a *vant* (→ *vāms*) atd. Rozdíl je též v pádech jako je instr. pl.: sti. *-vad-bhiḥ* X av. *-ūž-biš* apod. (je nesnadné rozhodnout, co je starší!).

6962 Suffixem *vant* se v sti. tvoří aktivní participium též od participia préterita (§ 692): *kṛtavant-* (*kṛta-*), *labdhavant-* (*labdha-*), *čhinnavant-* (*čhinna-*) apod.

697 Mediální participia

Mediální participia se v indoíránských j. tvoří od temporálních kmenů sufixy *māna* (*mna*) a *āna*. První z nich přistupuje k tematickým kmenům přítomnosti (typ a—g), aoristu (jen véd.) a futura, druhý k atematickým kmenům ps. (typ h—m, podoba I), aoristu (jen véd.) a perfekta (pod. I). — Participia ps. (fut.) med. tematických sloves: sti. *bharamāna-* (*bharate*), *jāyamāna-* (*jāyate*, *jan-*), *čorayamāna-* (*čorayate*, *čur-*), *karišyamāna-* (*karišyate*, *kr-*) apod., av. *barəmma-* (*bara'te*), *sayam(a)na-* (*saele*, *sāy-*), *nāšəmna-* (part. fut. od *nāš-*) apod. — Participia ps. med. atematických sloves: sti. *dvišāna-* (*dvište*), *juhvāna-* (*juhute*, *hu-*), *sunvāna-* (*sunute*), *krīṇāna-* (*krīṇīte*) apod., av. *daδana-* (*dā-*), *hunvāna-* (*hav-*) apod. — Participia perf. med.: sti. *čakrāna-* (*čakāra-*, *kr-*), *tutudāna-* (*tutoda*, *tud-*), *ūčāna-* (*uvāča*, *vač-*), *dadāna-* (*dadau*, *dā-*) apod.

6971 Indoíránský stav uchovává v případě sufixu se začátečním *m* lépe íráňština: *m(a)na*. Délka *ā* je v sti. patrně analogická podle sufixu *āna*; av. *ana* je naopak sekundární. Sufix *mana* má protějšek v ř. -μενος mediálních participií (a toč. B -mane?); redukovanou podobu **mno* nacházíme v několika neparticipiálních lat. tvarech (*alumnus* aj.). Sufix *āna* má snad protějšek v slov. -анъ (sti. *huvāna-* = stsl. *звванъ*); vznikl snad posunutím morfématické hranice v případech, kdy sufix **no* (§ 6923) přistoupil k útvarům zakončeným na *ā*.

6.10 Verbální kompozita

K verbálním kompozitům v širším smyslu patří i složená slovesa, tj. spojení slovesného tvaru s préverbiem (§§ 72n.). Za verbální kompozita v užším smyslu pokládáme spojení slovesného tvaru s adverbem, jmenným kmenem nebo pádovou formou jména. Většinou tu jde o složeniny sloves *kr-*, *bhū-* a *as-*. — Složeniny s adverbem: *mīthyā-vad-* ,lhát' (*mīthyā* ,nadarmo'), *āviš-kr-* ,vyjevit' (*āviḥ* ,zřejmě'), *tiras-kr* ,překonat', *bahiš-kr-* ,vyhnat' apod. (poslední dva případy by se ovšem daly kvalifikovat i jako složená slovesa, protože příslušná adverbia fungují v kl. sanskrtu jako předložky!). — Složeniny s jmenným kmenem (kmenové zakončení *a* bývá nahrazováno dlouhým *ī*!): *sat-kr-* ,uctít', *malinī-kr* ,poskvřnit', *svī-kr-* ,přisvojit si', *ekī-bhū-* ,sjednotit se' apod. — Spojení s pádovou formou mají charakter spřežek (§ 37): *astam-i-* ,zapadat' (*asta-* ,západní hora') apod.